

σιλείες, αριστοκρατίες, πριγκιπάτα, δουκάτα. Θρήσκευμα: ρωμαϊκό (καθολικό). Το ιουδαϊκό συναντάται στη Ρώμη και στην επικράτεια των Ενετών. Σημαντικές πόλεις: η Ρώμη, η Νεάπολις, η Φλωρεντία, η Δούκα, η Γένουα, οι Ενετίαι, η Μάντουα, η Πάρμα.

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία γεωγραφίας...*, Βιέννη 1804, σ. 127-136.

Ιταλία: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] η μόνη από τους ευρωπαϊκούς τόπους που αν και περιέχει πολλές πολιτείες, αυτές δεν αποτελούν μια ενωμένη πολιτεία με συμμαχικό δεσμό. Περιλαμβάνει την Εκκλησιαστική Πολιτεία, τα Βασίλεια της Νεαπόλεως, της Σαρδηνίας, της Σικελίας, της Ετρουρίας ή αλλιώς το πρώην Μεγάλο Δουκάτο της Πάρμας και το Ιταλικό Βασίλειο. Εδώ υπάρχει η Αριστοκρατία του Σαντμαρίνου. Η Αριστοκρατία της Βενετίας προστέθηκε στο νέο Ιταλικό Βασίλειο το 1805, ενώ η Αριστοκρατία της Λιγουρίας, το Δουκάτο της Σαβοΐας και το Πριγκιπάτο Πιεμόντο ενώθηκαν με τη Φράνσα. Σημαντικές πόλεις της Ιταλίας: η Βενετία που ανήκει στο Ιταλικό Βασίλειο, η Πάρμα που ανήκει στο Δουκάτο της Πάρμας, η Φλωρεντία, το Λιβόρνο, που ανήκει στο Βασίλειο της Ετρουρίας ή Τοσκάνας, η Ρώμη που ανήκει στην Εκκλησιαστική Πολιτεία.

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Κυριακού, *Σχολαστική Γεωγραφία...*, Βιέννη 1808, σ. 144-145.

ιταλικαί ώραι: [ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑ] οι Ιταλοί λάμβαναν την αρχή της ημέρας από τη δύση του ηλίου, ορίζοντας την 1η ώρα μετά τη δύση και συνεχίζοντας μέχρι την 24η.

ΠΗΓΗ: Γορδάτου Κωνσταντίνου Χίου, *Εγχειρίδιον Περί της των Σφαιρών Χρήσεως...*, Βενετία 1730, σ. 41.

ιτρία: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] νέα γη, λευκή, λεπτή, άχυμος, άοσμος, η οποία με τη χρυσόκολλα δημιουργεί λευκή ύαλο. Διαλύεται με ανθρακικό αμμώνιο. (σημ.: ύτριο.)

ΠΗΓΗ: Βαρδαλάχου Κωνσταντίνου, *Φυσική Πειραματική...*, Βιέννη 1812, σ. 204.

Καζάν: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] πρότερο ταταρικό βασίλειο, τώρα όμως ρωσική επαρχία στις όχθες του Βόλγα ποταμού.

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Κυριακού, *Σχολαστική Γεωγραφία...*, Βιέννη 1808, σ. 407-408.

καθαρά μεταφυσική ή οντολογία: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] η φιλοσοφική θεωρία των γνωστικών του ανθρώπου δυνάμεων. Στηρίζεται στην πρόταση *γινώσκω*, η οποία ως

έργο της συνειδήσεως του καθενός είναι αμέσως βεβαία. Αυτή χρησιμοποιούμε ως πρώτη υλική αρχή της Μεταφυσικής για να ερευνήσουμε βαθύτερα την σημασία της. *Γινώσκω* σημαίνει στρέφω την αντιληπτική μου δύναμη σε κάποιο συγκεκριμένο πράγμα, το οποίο ονομάζω αντικείμενο γνώσεως. Το αντικείμενο αυτό το συνάπτω με το *εννόημα* (ιδέα) στη γνωστική μου δύναμη. Σε κάθε λοιπόν γνώση, αν είναι πράγματι γνώση, προϋποθέτω πάντοτε το πραγματικό του γιγνωσκομένου. Η βεβαιότητα αυτής της υποθέσεως δεν αποδεικνύεται αλλά περιέχεται στην αρχική του είναι και ειδέναι σύνθεση, η οποία είναι το απόλυτο όριο του φιλοσοφείν και για το λόγο αυτό παραμένει ανεξήγητη και ακατανόητη. Για τη σύνθεση αυτή η πρόταση *Γινώσκω* είναι επίσης βεβαία με την *Υπάρχει πράγμα*, με το οποίο αντιστοιχούν οι έννοιες μου και το οποίο γνωρίζω δια των εννοιών μου αυτών. Είναι λοιπόν η έννοια του πραγματικού, του είναι εν γένει, η ως βάση υποκειμένη αρχική έννοια κάθε γνώσεως και είναι αυτή αποδεκτή σε κάθε άνθρωπο που διαθέτει υγιή νου. Κυρίως λοιπόν η πρόταση *Γινώσκω* περιέχεται στις προτάσεις *Υπάρχω* και *Υπάρχουσι άλλα πράγματα εκτός εμού, των οποίων γνωρίζουμε τη βεβαιότητα*.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνταγμα φιλοσοφίας*, τόμ. Γ', Βιέννη 1819, σ. 10.

καθέδρα ψυχής: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] κατά την παλαιά δόξα των Σχολαστικών η ψυχή ήταν διακεχυμένη σε ολόκληρο το σώμα. Βλέποντας την ταχύτητα με την οποία η ψυχή αισθάνεται τον πόνο όταν κεντηθεί ένα χέρι ή ένα πόδι και αγνοώντας ότι η προσβολή αυτή έπρεπε να διαπορθμευθεί στον εγκέφαλο, θεώρησαν ότι η έδρα της ψυχής βρίσκεται στο χέρι ή το πόδι. Αυτή η δόξα απορρίφθηκε όταν ανακαλύφθηκε ότι αν κοπεί ή δεθεί ένα νεύρο, σε εκείνο το μέρος που μένει κάτω από την τομή ή το δέσιμο και που δεν έχει καμία επικοινωνία με τον εγκέφαλο, η ψυχή δεν λαμβάνει πλέον κανένα αίσθημα. Οι τωρινοί φιλόσοφοι από τη σταθερή παρατήρηση ότι η ψυχή δεν αισθάνεται τίποτε, αν οι προσβολές δεν διαπορθμευθούν στον εγκέφαλο, συμπέραναν ότι η καθέδρα της ψυχής έπρεπε να μετατοπισθεί στον εγκέφαλο. Η άποψη αυτή συναντάται όμως και στους παλαιούς. Ο Ερασίστρατος έθετε την έδρα της ψυχής στη μεμβράνη που περιζώνει τον εγκέφαλο, την οποία αυτός ονόμαζε επικρανίδα και η οποία διαστέλλεται σε λεπτή και σκληρά μήνιγγα. Ο Ηρόφιλος την έθετε στη βάση του ιδίου του εγκεφάλου. Ο Πλάτων σε ολόκληρη την κεφαλή. Ο Πυθαγόρας έθετε τη λογική δύναμη στην κεφαλή και τη ζωτική στην καρδιά. Αντιθέτως ο Χρυσίππος και άλλοι Στωικοί την έθεταν όλη στην καρδιά. Ο Διογένης στη διώνυμη κοιλία της καρδιάς. Ο Εμπεδοκλής στο αίμα και άλλος αλλού. Ο Καρτέσιος, επειδή βρέθηκε στον εγκέφαλο ένας αδενίσκος, ομοίος σχημα με καρυδάκι πίτυος (πεύκου), που γι' αυτό ονομάστηκε αδήν πιτυώδης ή πίτειος, εστοχάσθη ότι εκεί πρέπει να τεθεί η καθέδρα της ψυχής και

ότι εκεί, σαν σε θρόνο, λάμβανε τις εξωτερικές προσβολές και από εκεί έδινε τους ορισμούς της στα άλλα μέρη του σώματος. Όμως δεν φαίνεται κανένα νεύρο να βγαίνει από τον πιτυώδη αδένα. Αντίθετα ο Σλαύδος, ιατρός και ανατόμος στο Αμστερδάμ, βρήκε στο πιτυώδη αδένα πολλές φορές *πετρίτζες*. Κατά τον Βονέτ, ο περίφημος Ρούισχιος βρήκε τρεις πέτρες και άλλοι βρήκαν τον αδένα εντελώς απολιθωμένο, χωρίς όσοι έπασχον από αυτό, να χάσουν τη δύναμη του αισθάνεσθαι. Ο Διγβαίος θέτει την έδρα της ψυχής στο φαεινό φραγμό, μια μυελώδη και διαφανή μεμβράνη, που χωρίζει τα μπροστινά γαστρίδια του εγκεφάλου. Όμως και από εκεί δεν αρχίζει κανένα νεύρο. Άλλοι, όπως οι Λάνκισος, Μπερζέρ, Πεϋρόνιος κ.α. τη θέτουν στο τυλώδες σώμα, δηλαδή στο λευκότερο και τραχύτερο μέρος στο οποίο τα δύο ημισφαίρια του εγκεφάλου στα οπίσθια μέσα ενώνονται σε μία και την αυτή βάση και από το οποίο βγαίνουν αληθινά νεύρα, όπως τα οπτικά, τα οποία αρχίζουν από τα μέρη εκείνα που ονομάζονται θάλαμος των οπτικών νευρών και τα παθητικά, που γεννιώνται εκεί κοντά, χρησιμεύοντας στις κινήσεις των οφθαλμών. Όμως και άλλα νεύρα αναφύονται όλα αμέσως από τον προμήκη μυελό, τον ακανθώδη ή νωτιαίο. Και επειδή δεν μπόρεσαν να ανακαλύψουν ότι τα νεύρα ακολουθούσαν μέσα στην υπόσταση των προειρημένων μυελών τον δρόμο τους, για να ενωθούν ή με το τυλώδες σώμα ή με κάποιο άλλο μέρος, δεν μπόρεσαν να βεβαιώσουν μήτε το κοινό αισθητήριο, μήτε την έδρα της ψυχής. Πρώτος που μπόρεσε να ανισχεύσει ότι τα νεύρα μπαίνουν στην υπόσταση των μυελών και αυτού του εγκεφάλου, ήταν ο Αββά Τοφφόλης, του οποίου κάποιες παρατηρήσεις τυπώθηκαν στα *Επίλεκτα Συγγραμμάτια περί Επιστημών και Τεχνών*. Αυτός βρήκε τρόπο να στερεοποιήσει τον εγκεφαλο, αφήνοντάς τον πολύ καιρό μέσα σε πνεύμα οίνου (*ρακί*) και έτσι μπόρεσε, ανατέμνοντάς τον, να ιχνηλατήσει τις ίνες των νευρών και από αυτό να δει ότι τα οσφραντικά τελειώνουν στα δύο πρώτα γαστρίδια του εγκεφάλου, τα γευστικά στο τρίτο γαστρίδιο, τα ακουστικά στα πιτυώδη σώματα κ.α. Από τις παρατηρήσεις του συνάγεται ότι κανένα μέρος του εγκεφάλου δεν μπορεί κατά προτίμηση να ονομασθεί κυρίως κοινό αισθητήριο ή καθέδρα ιδιάζουσα της ψυχής.

ΠΗΓΗ: Κωνσταντά Γρηγορίου του Μηλιώτου, *Στοιχεία της Λογικής...*, τόμ. Γ', Βενετία 1804, σ. 44-48.

καθόλου έννοιαι - ιδέαι Αριστοτελικών: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] Οι Αριστοτελικοί πέντε πράγματα ονόμαζαν καθολικά, επειδή μπορούν να αποδοθούν σε πολλά αντικείμενα: Το γένος, το είδος, τη διαφορά, το ίδιον και το συμβεβηκός. Γένος ονομάζεται μία κλάση η οποία περιέχει κάτω από αυτήν άλλες, π.χ. ζώο, φυτό. Είδος λέγεται μία κλάση που περιέχεται σε μία άλλη, π.χ. άνθρωπος, βους. Στη Λογική μία και

η αυτή κλάση μπορεί να ονομαστεί και γένος και είδος, κατά τις καθολικότερες ή μερικότερες κλάσεις προς τις οποίες παραβάλλεται. Το δένδρο π.χ. είναι γένος ως προς τη λεύκα, το πεύκο, την ελάτη και είδος ως προς το φυτό. Η πλέον καθολικότερη κλάση που δεν περιέχεται σε καμία άλλη αλλά αυτή περιέχει τις άλλες λέγεται γένος γενικότατο ή ανώτατο. Και αυτή είναι η κλάση των όντων. Αντιθέτως η κλάση που δεν περιέχει κάτω από αυτή άλλες κλάσεις, αλλά μόνο αντικείμενα μερικά και ατομικά, όπως πεύκο, ελάτη, άνθρωπος, βους, λέγεται είδος ειδικότατο ή κατώτατο. Διαφορά είναι εκείνο που διαστέλλει μία κλάση από μία άλλη ή ένα άτομο από κάποιον άλλο. Οι διαφορές είναι γενικές, ειδικές, ειδοποιοί, ατομικές. Το να έχει ένα πράγμα κίνηση αυτοθέλητη και αίσθηση είναι διαφορά γενική, η οποία διαστέλλει τα ζώα από τα φυτά και από τα ορυκτά. Το να έχει το δικαίωμα του συλλογίζεσθαι είναι διαφορά ειδική, η οποία διακρίνει τους ανθρώπους από τα άλογα ζώα. Το να έχει μία τέτοια φυσιογνωμία, ένα τέτοιο χρώμα ή σχήμα, μια τέτοια φωνή είναι διαφορά ατομική, η οποία διαστέλλει έναν άνθρωπο από άλλον. Ίδιον ονομάζεται ένα προσόν (ιδιότητα) που είναι ιδιαίτερο σε μία κλάση και το οποίο δε συνιστά την ουσιώδη διαφορά της, αλλά παράγεται από εκείνο που στην πραγματικότητα σχηματίζει την ουσιώδη διαφορά. Η ουσιώδης διαφορά που διαστέλλει τα ορθογώνια τρίγωνα από όλα τα υπόλοιπα είναι ότι αυτά έχουν μια γωνία ορθή και ίδιον αυτών των τριγώνων είναι ότι το από της υποτεινούσης τετράγωνο είναι ίσο με τα τετράγωνα των άλλων δύο πλευρών, αν τα υπολογίσουμε μαζί. Οι Σχολαστικοί διέκριναν 4 είδη ιδιοτήτων: α) εκείνη που ανήκει σε όλη την κλάση και μόνη πάντοτε, όπως αυτή των ορθογωνίων τριγώνων, β) εκείνη που ανήκει σε όλη, όχι όμως και μόνη, όπως το να έχουν τις 3 γωνίες ίσες με δύο ορθές, το οποίο δεν είναι μόνο των ορθογωνίων αλλά και όλων των άλλων τριγώνων, γ) εκείνη που ανήκει σε αυτή μόνη την κλάση, όμως όχι και σε όλη, όπως στην κλάση των ανθρώπων το να είναι κανείς ιατρός ή φιλόσοφος, δ) εκείνη που ανήκει σε όλη και μόνη όχι όμως πάντοτε, όπως το γέλιο στους ανθρώπους. Οι διαφορές αυτές αν και φαίνονται ψυχρές, μπορεί να είναι ωφέλιμες όταν πρέπει να μιλήσει κανείς με εσχάτη ακρίβεια για τις ιδιότητες των πραγμάτων. Συμβεβηκός λέγεται εκείνο που δεν περιλαμβάνεται στα πράγματα ως ουσιώδες και αναγκαίο, αλλά ως τέτοιο, που μπορεί να είναι και να μην είναι, χωρίς να πάψουν τα πράγματα να υπάρχουν. Ουσιώδεις ποιότητες των σωμάτων είναι η στερεότητα και η έκταση και επουσιώδεις η οσμή, ο χυμός, ο ήχος και το χρώμα.

ΠΗΓΗ: Κωνσταντά Γρηγορίου του Μηλιώτου, *Στοιχεία της Λογικής...*, τόμ. Γ', Βενετία 1804, σ. 182-183.

καθόλου έννοιαι - ιδέαι: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] οι ιδέες ή οι έννοιες που γεννιώνται από την

αναφορά της ομοιότητας δια μέσου της αφαιρέσεως. Παρατηρώντας ότι τα οδομόφορα μόρια που βγαίνουν από το τριαντάφυλλο, το γαρύφαλλο, τη βιόλα κ.λπ. έχουν όλα αυτήν την ιδιότητα να πλήττουν τα νεύρα της οσφρήσεως με έναν όμοιο τρόπο και να εγείρουν στην ψυχήν ένα συγκεκριμένο αίσθημα και εξετάζοντας αυτή την κοινή τους ιδιότητα με τρόπο αφηρημένο, χωρίς να φροντίσουμε γι' αυτό που διαστέλλει τη μία οσμή από την άλλη, σχηματίζουμε την καθόλου έννοια της οσμής. Στη διαμόρφωση των καθόλου ιδεών και εννοιών συμβάλλουν πολύ τα ονόματα, όπως λέγεται στην Λογική, θεωρώντας ότι συνδέουν τα διάφορα αθροίσματα των ιδεών, που περιλαμβάνουμε κάτω από κάθε καθολική ιδέα ή έννοια. Ο Ρουσσώ μάλιστα νόμισε ότι τα ονόματα σ' αυτό ακριβώς ήταν αναγκαία, άποψη που και άλλοι ομόφρονες δέχονται. Οι καθόλου ιδέες, ανέφερε στο έργο του *Ομιλία περί αρχής και βάσεως της μεταξύ των ανθρώπων ανομοιότητας* (Μερ. Α'), δεν μπορούν να μπουν στην ψυχήν παρά μόνο δια μέσου των λέξεων. Και ο νους δεν τις μαθαίνει παρά μόνο δια μέσου των προτάσεων. Κάθε καθόλου ιδέα είναι καθαρώς νοερή. Όσο λίγο και αν αναμιχθεί σ' αυτήν η φαντασία, η ιδέα ευθύς γίνεται μερική. Ωστόσο τα ονόματα είναι ωφελιμότατα στη διαμόρφωση και ευκολότερη ανάκληση των καθόλου ιδεών, χωρίς να ισχυριζόμαστε ότι είναι απολύτως αναγκαία. Και πρέπει να προσθέσουμε ότι τα ονόματα καθ' εαυτά δεν ανακαλούν τις καθόλου ιδέες, παρά συγκεκριμένα και ότι για να τις έχουμε καθαρότερα, πρέπει να ανακαλέσουμε μαζί και κάποια εικόνα, όπως εννοώντας τα σχήματα εν γένει, στρέφομε στο νου μας ένα τρίγωνο, ένα τετράγωνο, έναν κύκλο, κ.λπ. Άλλοτε πάλι δεν ανακαλούμε παρά μία μόνο εικόνα ενός υποκειμένου ατομικού και προσδιορισμένου, στο οποίο έπειτα θεωρούμε μόνο τις καθόλου ποιότητες, π.χ. εννοώντας τα τρίγωνα εν γένει, παριστάνουμε μερικές φορές στη διάνοια ένα τρίγωνο ισοσκελές, ή ισόπλευρο, σε αυτό όμως δεν παρατηρούμε παρά τις καθόλου ιδιότητες, που σημαίνει ότι έχει 3 γωνίες, 3 πλευρές. Μερικές φορές ανακαλούμε μία εικόνα και αυτή αόριστη. Π.χ. εννοώντας την καθόλου ιδέα ενός δένδρου, έχουμε μπροστά στη διάνοιά μας την εικόνα του στελέχους και φύλλων, χωρίς αυτό να μας παριστάνει μια κερασιά, μια μηλιά ή ένα άλλο φυτό. Δεν είναι επομένως αληθινό και εκείνο που διατείνεται ο κυρ Χουμ, στο *Treatise of human nature* (Τομ. Α', σ. 43) ότι οι καθόλου ιδέες δεν είναι παρά ιδέες ατομικές ενωμένες στην έξη του να τις επεκτείνουμε σε άλλα άτομα. Εκείνο όμως που δεν μπορούμε να αρνηθούμε στο Ρουσσώ είναι ότι οι καθόλου ιδέες δεν είναι παρά έργα του νοός, ο οποίος δια της αφαιρέσεως βγάζει από πολλά άτομα τις ποιότητες που ανήκουν σε όλα, κάνει από αυτές ένα άθροισμα και το συνδέει σε μια εικόνα για να το ανακαλεί ευκολότερα. Στη φύση δεν υφίστανται παρά μόνο συγκεκριμένα σώματα. Τα γένη και τα είδη είναι καθαρά έργα δικά μας και όχι πράγματα που υπάρχουν πραγματικά έξω από το λόγο μας. Παρ' όλα αυτά μεγά-

λες και πολυχρόνιες έριδες δημιουργήθηκαν ανάμεσα στους Σχολαστικούς για την υπόθεση αυτή και έγιναν αιρέσεις και φατρίες. Έτσι άλλοι διατεινονταν ότι εκτός από τα ατομικά πράγματα υφίστανται στη φύση και κάποια σχήματα, κάποιες καθόλου φύσεις, οι οποίες εφαρμόζόμενες στα μερικά πράγματα τα κάνουν αυτού ή εκείνου του είδους, αυτού ή εκείνου του γένους, οι οποίοι για το λόγο αυτό ονομάζονται και Πραγματικοί. Άλλοι πάλι, οι Ονοματικοί, ισχυρίζονταν ότι τα γένη και τα είδη δεν είναι τίποτε άλλο παρά αθροίσματα ιδεών αφηρημένων, σχηματισμένα από μας τους ίδιους και συνδεδεμένα με κάποια ονόματα. Το πιο παράξενο από τις λογομαχίες αυτές, που δείχνει και τη βαρβαρότητα της εποχής είναι ότι οι *ταλάρπαροι* Ονοματικοί θεωρήθηκαν οι χειρότεροι. Οι Αριστοτελικοί ωστόσο πέντε πράγματα ονόμαζαν καθολικά, επειδή μπορούν να αποδοθούν σε πολλά αντικείμενα: το γένος, το είδος, τη διαφορά, το ίδιον και το συμβεβηκός.

ΠΗΓΗ: Κωνσταντά Γρηγορίου του Μηλιώτου, *Στοιχεία της Λογικής...*, τόμ. Γ', Βενετία 1804, σ. 178-185.

καθόλου πρόσθεσις: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] η συγκεφαλαίωση των ποσοτήτων ομοειδών μεγεθών, χωρίς να προσδιορίζεται το είδος τους. Π.χ. το άθροισμα των α και β είναι $\alpha + \beta$, χωρίς να προσδιορίζεται αν τα α και β είναι αριθμοί, γωνίες, βάρη, κ.λπ.

ΠΗΓΗ: Βουλγάρεως Ευγενίου, *Τών Μαθηματικών Στοιχείων αι πραγματείαι...*, Λειψία της Σαξονίας 1767, σ. 266-267.

καιροί ετήσιοι: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] οι 4 εποχές, από τις οποίες μία χαρακτηρίζεται θερμή, μία ψυχρή, 2 εύκρατοι, με διάρκεια 3 μηνών. Αυτές είναι το θέρος, από 21 Ιουνίου ως 22 Σεπτεμβρίου, ο χειμώνας, από 22 Δεκεμβρίου ως 21 Μαρτίου, το έαρ, από 21 Μαρτίου ως 21 Ιουνίου, το μετώπορον, από 22 Σεπτεμβρίου ως 22 Δεκεμβρίου. (σημ.: εποχές.)

ΠΗΓΗ: Μοισιόδακος Ιωσήπου, *Θεωρία της Γεωγραφίας*, Βιέννη 1781, σ. 73.

κακαοτία: [ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ] είναι για μας αξιοσημείωτη, γιατί από τους κόκκους της κατασκευάζεται η σοκολάτα. Πατρίδα της είναι τα θερμά μέρη της Αμερικής και αναπτύσσεται ιδιαίτερα στις Ισπανικές Επαρχίες, αποτελώντας αξιόλογο εμπορικό είδος. Το πάχος της είναι 8 δακτύλων, το ύψος της 12 ποδών. Έχει φύλλα όμοια με της λεμονιάς, μικρά και αθρόα άνθη και από το καθένα τους γεννιάται ένας μόνος καρπός ή κρεατώδης λοβός, μεγέθους πεπονιού, σχήματος επιμήκους, οξυκατάληκτος και διαιρημένος σε φέτες. Άγουρος ο καρπός φαίνεται κίτρινος, όταν ωριμάσει γίνεται πορφυρός. Έχει λευκή και απαλή ψύχα που τρώγεται, αν και δεν είναι τόσο νόστιμη. Το αξιολογότερο του καρπού αυτού είναι οι ως 100 περιεχόμε-

νοι σπόροι, οι *κακαοκύαμοι*, ισομεγέθεις με μικρό βελανίδι και τυλιγμένοι με λεπτό σκληρό και λιπαρό υμένα. Αυτοί φρύγονται και τριβόμενοι έπειτα πάνω σε θερμό λίθο γίνονται σαν μάζα, στην οποία προσθέτουν *βανίλλι* και άλλα αρώματα και έτσι γίνεται η σοκολάτα. Φρυγόμενοι οι κύαμοι αυτοί, αλέθονται, βράζονται και πίνονται, όπως ο καφές, με ζάχαρη και ανθόγαλο. *Τούτο δε είναι ακράτisma υγιές, δρεπτικόν και ολιγότερο θερμόν από τον καφέ.* (σημ.: κακαόδενδρο.)

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Μανουήλ και Κυριακού, *Εικονολογία παιδική...*, τόμ. 1, Βιέννη 1810, σ. 1-2.

κάλια: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] άκαυστα σώματα, που δεν ενώνονται με το οξυγόνο σε κανένα βαθμό θερμότητας. Οι χημικοί ονομάζουν κάλια ή αλκάλι ουσίες κατάλληλες να μεταβληθούν σε άλατα, όταν συντεθούν με όσα οξέα έχουν τάση να ενωθούν. Έλαβαν την ονομασία τους από το άλας, προϊόν ενός φυτού, που στα αραβικά ονομάζεται *κάλι* και με το αραβικό άρθρο *αλ* γίνεται *αλκάλι*. Έχουν καυστική γεύση, καθαρά έχουν συγγένεια με το ύδωρ, το υδρογόνο, τον άνθρακα, εκ των οποίων συντίθεται το έλαιον. Έχουν οσμή ούρων, μεταβάλλουν σε πράσινο χρώμα το σιρόπι της βιδάλας (*κατόπτιον του ίου*) και κάθε φυτική γαλάζια έγχυση. Έχουν κλίση στα οξέα και για το λόγο αυτό αναλύουν τις διαλύσεις γήινων και μεταλλικών αλάτων. Διαλύονται σε υγρό στον αέρα και δημιουργούν το *σαπώνιον* ενωμένα με παχέα έλαια. Ενωμένα με θείον αποτελούν τα θειούχα κάλια.

ΠΗΓΗ: Βαρδαλάχου Κωνσταντίνου, *Φυσική Πειραματική...*, Βιέννη 1812, σ. 183-184.

καλλιστισμός - τελειότης κόσμου: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] ο Θεός, ως πάνσοφος και πανάγαθος, δημιούργησε τον κόσμο για κάποιο σκοπό και διάλεξε κάλλιστα μέσα για να τον τελειοποιήσει. Σ' αυτό συνίσταται η αληθινή τελειότητα του κόσμου και αν ο βραχύτατος ανθρώπινος νους παρατηρεί κάποια ατέλεια, αυτό δεν είναι ατέλεια του έργου, αλλά του οφθαλμού που το θεωρεί και δεν ξέρει να ανακαλύψει την τάξη, την ένωση, την εξάρτηση και τις αμοιβαίες αναφορές των μερών του. Παρ' όλα αυτά δεν πρέπει να ισχυριζόμαστε μαζί με τον Λεϊβνίτιο και τους λοιπούς *Καλλιστιστάς* ότι ο παρών κόσμος είναι ο κάλλιστος από όλους τους κόσμους, που μπορούν να γίνουν και ότι ο ίδιος ο Θεός δεν ξέρει να κάμει άλλον καλύτερο. Το επιχείρημα, με το οποίο ο Λεϊβνίτιος οδηγήθηκε στην απόφαση αυτή είναι εντελώς ασύστατο. Επειδή (*Θεοδικεία*, Παραγρ. 55) στην ιδέα του Θεού οι δυνατοί κόσμοι είναι άπειροι και από αυτούς ένας μόνο μπορεί να υφίσταται, είναι ανάγκη να υπάρχει ένας αποχρών λόγος, ο οποίος έκανε το Θεό να εκλέξει από τους άπειρους αυτούς κόσμους έναν προτιμότερο παρά κάποιον άλλο. Αυτός ο λόγος δεν μπορεί να βρεθεί αλλού παρά στους βαθμούς της τελειότητας, που έχει ο κάθε κόσμος έχει.

Επειδή έχοντας κάθε δυνατός κόσμος το δικαίωμα να ζητεί την ύπαρξή του κατά τον λόγο της τελειότητος του, ο Θεός ήταν υποχρεωμένος και λόγω της σοφίας του και λόγω της παντοδυναμίας του να δείξει την προτίμησή του στην τελειότητα. Η άποψη ωστόσο του Λεϊβνιτίου δεν αποδεικνύεται και το μόνο που αυτός κάνει είναι να αποφαίνεται. Όμως πώς ένας κόσμος που ακόμη δεν υπάρχει, μπορεί να ζητήσει ύπαρξη; Και πώς αυτό το ουδέν πρέπει να ζητήσει την ύπαρξη περισσότερο από ένα άλλο ουδέν κατά το λόγο της τελειότητος; Μήπως όλος αυτός ο γύρος των λέξεων θέλει να πει ότι ο Θεός είναι αναγκασμένος να κτίσει τον τελειότερο από όλους τους δυνατούς κόσμους; Αλλά ποιος είναι εκείνος που επιφέρει αυτή την ανάγκη στο Θεό; Και αν ο Θεός ήθελε να διαλέξει έναν από τους απλούστερους κόσμους, ποιος θα μπορούσε να τον αποτρέψει; Στο κείμενο του Λεϊβνιτίου δεν προσδιορίζεται με σαφήνεια ο όρος *τελειότης*. Όμως ποιος θα μπορούσε να αναγκάσει ένα ον άκρως ελεύθερο, όπως ο Θεός, να διαλέξει από όλους τους δυνατούς κόσμους εκείνον που περιέχει στον εαυτό του όλες τις μεγαλύτερες δυνατές τελειότητες και ότι αυτές τις αρετές και τα προτερήματα έπρεπε να του τα δώσει ο Θεός; Και αν για τα ανεξίχνιαστα τέλη του ο Θεός ήθελε να διαλέξει από τους δυνατούς κόσμους όχι τον τελειότερο αλλά τον επιτηδειότερο ως προς τους σκοπούς του, ποιος είναι εκείνος που θα μπορούσε να του αντισταθεί ή που θα ήθελε τώρα να τον κατηγορήσει; Αλλά αν υποθεθεί πώς ο Θεός με τη σοφία, την αγαθότητά του και παντοδυναμία του αποφάσισε απ' αιώνος να δώσει ύπαρξη σε εκείνον από τους δυνατούς κόσμους που ήθελε να έχει τη μέγιστη τελειότητα, ποιος μας βεβαιώνει ότι είναι αυτός ο κόσμος που τώρα εμείς γνωρίζουμε; Και ποιος θα μπορούσε να αποτρέψει το Θεό από του να βάλει σε μια άπειρη σειρά κόσμων εκείνη την κλιμακωτή πρόσβαση που έβαλε στο δικό μας κόσμο, αρχίζοντας από τη χαμερπή λάσπη και ανεβαίνοντας βαθμηδόν στα πλέον ευγενέστερα ορυκτά, στα φυτά, στα ζώα και στον άνθρωπο; Και στη σειρά αυτή ποιος είναι εκείνος ο αλαζών άνθρωπος που ισχυρίζεται ότι διορίστηκε προς το τελειότερο; Και να ακόμη δοθεί ότι ένας μόνος κόσμος τώρα υφίσταται, ποιος μπορεί να μας βεβαιώσει ότι αυτός πρέπει να διαρκεί αμετάβλητος στην ίδια κατάσταση ή ότι δεν μπορεί να συμβεί μέσα στο χρόνο να δοκιμάσει διάφορες μεταβολές και να γίνεται πάντοτε τελειότερος; Οι Γραφές αναφέρουν ότι *έσται ο ουρανός καινός και η γη καινή*, πράγμα που δείχνει ότι μία νέα τάξη των πραγμάτων θα διαδεχτεί την παρούσα. Και αυτή η τάξη γιατί να νομίσουμε πώς θα είναι χειρότερη και όχι καλύτερη και τελειότερη ή με τι πρόσωπο μπορούν να αντισταθούν οι Λεϊβνιτιανοί στη δυνατότητα αυτής της αλλοιώσεως;

ΠΗΓΗ: Κωνσταντά Γρηγορίου του Μηλιώτου, *Στοιχεία της Λογικής...*, τόμ. Γ', Βενετία 1804, σ. 305-310.

κάμβια: [ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] οι συναλλαγές που γίνονται μεταξύ των εμπόρων και είναι λέξη ιταλική από το *Cambiare* που σημαίνει αλλάττω. Γερμανικά ονομάζονται *Wechseln*, ενώ απλώς ρωμαϊκά πόλιτζαι. Γίνωσκει ότι οι συναλλαγαι γίνονται όχι μόνο εις πόλιτζας αλλά και εις μονέδας (νομίσματα). (σημ.: συναλλαγματικές ανταλλαγές.)

ΠΗΓΗ: Δημητρίου Θωμά του Σιατιστέως, *Χειραγωγός Έμπειρος της Πραγματείας...*, Βιέννη 1809, σ. 180.

καμπιάλα: [ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] η ανταλλαγή συναλλαγματικών. Η χρήση των καμπιάλων αποτελεί μεγάλο βοήθημα στην ανάπτυξη του εμπορίου. Με την ευκολία που προκάλεσε η ναυτιλία, η καλή οργάνωση των ταχυδρομείων (ποστών) στις υποθέσεις του εμπορίου, χωρίς τη χρήση των καμπιάλων, το εμπόριο θα είχε πολλές δυσκολίες. Οι καμπιάλες κατά την κοινή γνώμη εφευρέθηκαν στην Ιταλία και εκεί αρχικά εισήχθησαν. Τότε το εμπόριο άκμαζε στα μέρη εκείνα και προκαλούσε συνδέσμους με όλα τα εμπορευόμενα έθνη. Εκείνος που εκδίδει την καμπιάλα εις διαταγήν (ορδινιάν) ενός άλλου ονομάζεται εκδότης ή τρέντης, από την ιταλική λέξη *traisare* που σημαίνει σύρειν, εκδίδειν. Αυτός ως δανειστής και πωλητής της καμπιάλης δίνει στον αγοραστή της το δικαίωμα να εισπράξει το αναγραφόμενο σε αυτή χρηματικό ποσό. Αυτός που λαμβάνει την καμπιάλα πρέπει να πληρώσει στον εκδότη το αναγραφόμενο σε αυτή χρηματικό ποσό ή καθώς λέγεται να την εμβάσει ή να την εισάξει (ρεμιτίρει), γι' αυτό και ο εισαγωγός λέγεται ρεμιτέντης [από τον γερμανικό όρο *Remittent* που σημαίνει αποστολέας χρημάτων]. Αυτός που εμφανίζει την καμπιάλα για πληρωμή ονομάζεται παρρησιαστής, έμφανιστής ή πρεζεντάντης [από το γερμανικό ρήμα *pra(ae)sentieren* που σημαίνει εμφανίζω] και αυτός που την αποδέχεται αποδοχεύς ή ακτζεπτάντης [από το γερμανικό όρο *Akzeptant* που σημαίνει αποδέκτης]. Στην καμπιάλα σημειώνεται σαφώς ο χρόνος πληρωμής (πτώση, σκακδέντζα ή διορία). Ο χρόνος αυτός σημειώνεται συνήθως με τη λέξη ούζο — *Uso* [που στα Γερμανικά σημαίνει χρήση ή έθος] και το οποίο είναι χρονικό διάστημα ποικίλλον, π.χ. στη Γερμανία ισούται με 14 μέρες, στην Ολλανδία και Γαλλία με 1 μήνα, κ.λ.π. (σημ.: ανταλλαγή συναλλαγματικών.)

ΠΗΓΗ: Αγνώστου, *Διδασκαλία Εντελής συστηματική...*, Ιάσσιον 1817, σ. 97-100.

καμπιάλαι επί τη εμφανίσει (a vista): [ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] ονομάζονται και σύντομες καμπιάλες. Είναι συναλλαγματικές, που όποτε και αν εμφανιστούν από τον κάτοχο στον συρόμενο (αυτόν δηλαδή που πρόκειται να την εξοφλήσει), πρέπει να πληρωθούν αμέσως. Το αυτό ισχύει και για όσες είναι πληρωτέες λίγες μέρες μετά την έκδοσή τους. Ο φρόνιμος πραγματευτής δεν εκδίδει εύκολα καμπιάλες επί

τη εμφανίσει σε μεγάλες ποσότητες, διότι αι του συρομένου προς τον εκδότη σχέσεις δύνανται να λάβουν μεγάλη μεταβολή καθ' ον καιρό οι καμπιάλαι βρίσκονται καθ' οδόν και... να πάδει έτσι μεγάλην ζημίαν.

ΠΗΓΗ: Αγνώστου, *Διδασκαλία Εντελής συστηματική...*, Ιάσιον 1817, σ. 102.

κάμφορα: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] εκβάλλεται από το στέλεχος και τη ρίζα ενός δένδρου —είδος δάφνης— που βρίσκεται στην Κίνα και στις νήσους των Ινδιών. Έχει πολλή αναλογία με τα πτητικά έλαια. Είναι ύλη πτητική και εμπρήσιμος, δεν διαλύεται στο νερό αλλά στα έλαια και στο πνεύμα οίνου.

ΠΗΓΗ: Βαρδαλάχου Κωνσταντίνου, *Φυσική Πειραματική...*, Βιέννη 1812, σ. 333-334.

καμφορέα: [ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ] η κάμφορα, το γνωστό δριμύσμο και ιατρικό άρωμα, που έχει χρώμα ορυκτού άλατος είναι η ρητίνη της καμφορέας, που φυτρώνει στην Κίνα και μάλιστα στις Ανατολικές Ινδίες, στις νήσους Μπόρνεο και Σουμάτρα. Το δένδρο αυτό γίνεται πολύ ψηλό και πλατύ. Έχει φωτεινοπράσινα φύλλα με νεύρα δυνατά, τα οποία τριβόμενα ευωδιάζουν ως κάμφορα. Τα άνθη του είναι μικρά και λευκοκίτρινα, οι καρποί του σκοτεινογάλαζοι και περιέχουν σπόρους. Ανάγεται στο γένος των δαφνών. Όταν η φλούδα της καμφορέας εγχαραχθεί, εκρέει λευκή και ρευστή ρητίνη, η καμφορά, η οποία ονομάζεται φυσική ή βορναϊκή και είναι η πολυτιμότερη και η πιο σπάνια. Στην Ευρώπη μεταχειρίζονται μόνο την κατασκευαστή καμφορά, η οποία στην Ιαπωνία και Κίνα, βγαίνει με διασταλλαγμό από τις ρίζες, τους κλάδους και τα φύλλα της καμφορέας. Επειδή αυτή φέρεται στην Ευρώπη ακάθαρτη, ανεπεξέργαστη, υποκόκκινη και σκούρα σταχτιά, δέχεται επεξεργασία και καθαρίζεται πρώτα στη Βενετία, στην Ολλάνδα και στην Αγγλία. Η καμφορά εκτός της ιατρικής χρήσεως χρησιμοποιείται συχνά και στην πυροτεχνία, επειδή είναι εύφλεκτη και άσβεστη.

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Μανουήλ και Κυριακού, *Εικονολογία παιδική...*, τόμ. 1, Βιέννη 1810, σ. 1-2.

Κανάδα: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] περικλείεται από τον Ατλαντικό Ωκεανό, τις Ηνωμένες Πολιτείες, τις Ινδίες της Αρκτικής Αμερικής και της χερσονήσου της Λαμπραδόρου. Ως προς τους δύο τελευταίους τόπους τα σύνορα της είναι απροσδιόριστα. Ο τόπος ανήκει τους Άγγλους. Οι περισσότεροι οικιστές είναι Φρανσέζοι, επειδή προηγουμένως ανήκε στη Φράνσα. Πρωτεύουσά της η Κβεμπέκη (Κεμπέκ), στις όχθες του Σαντλορένζου (Σαιν Λορέν).

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Κυριακού, *Σχολαστική Γεωγραφία...*, Βιέννη 1808, σ. 451-452.

κάνδιον: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] καθαρό σάκχαρο, διάλυση σακχάρου, η οποία εξατμιζόμενη μεταβάλλεται σε κανονικούς κρυστάλλους. (σημ.: σάκχαρη.)

ΠΗΓΗ: Βαρδαλάχου Κωνσταντίνου, *Φυσική Πειραματική...*, Βιέννη 1812, σ. 330.

κάννα: [ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] μονάδα μέτρησης μήκους στη Μεσσήνα και Νεάπολη της Ιταλίας. Μία κάννα χωρίζεται σε 8 πάλμες. Μία κάννα Μεσσήνας ισοδυναμεί με 3 πήχεις αρσίν ή 3 μπράτζα Βενετίας στα πανικά.

ΠΗΓΗ: Αγνώστου, *Ζυγόμετρον...*, Βενετία, 1803, σ. 19.

κανόνες εφέλκυνσης: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] η δύναμη της εφέλκυνσης είναι πάντοτε ανάλογη με τον όγκο του σώματος. Όσο τα σώματα απομακρύνονται, το ένα από το άλλο, τόσο μικραίνει η εφέλκυνση, κατά τον λόγο των τετραγώνων των διαστημάτων. Η απόδειξη του κανόνα οφείλεται στο Νεύτωνα, ο οποίος στηρίχτηκε σε αστρονομικές παρατηρήσεις. (σημ.: πεδίο δυνάμεως.)

ΠΗΓΗ: Βαρδαλάχου Κωνσταντίνου, *Φυσική Πειραματική...*, Βιέννη 1812, σ. 29-30.

κανόνες σύνθετοι: [ΝΑΥΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] οι πράξεις μέσω των οποίων υπολογίζονται για κάθε πορεία: α) η απόσταση σε βόρεια ή νότια κατεύθυνση — Αρκτικά ή Νότια Μίλια, σε ανατολική ή δυτική — Ανατολικά ή Δυτικά Μίλια και β) η σύνθεση των αποτελεσμάτων κατά την πορεία αυτή.

ΠΗΓΗ: Ρώμπαππα Θεοδοσίου, *Μαθήματα της Ναυτικής Επιστήμης...*, τόμ. Β', Βονωνία της Ιταλίας 1806, σ. 168.

κανόνες φιλοσοφείν του Νεύτωνα: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] αποτελούν τον καθήκοντα λόγο, σύμφωνα με τον οποίο πρέπει να εξετάζονται τα φαινόμενα της φύσης από όσους θέλουν να φιλοσοφούν ορθώς. Είναι οι εξής: α) Δεν θα πρέπει να θεωρήσουμε περισσότερες αιτίες των φυσικών πραγμάτων, από όσες είναι αληθείς και ικανές προς την ανάπτυξη των φαινομένων. β) Τα ομογενή αποτελέσματα έχουν τις αυτές αιτίες. γ) Οι ιδιότητες των σωμάτων, που δεν αυξάνονται και δεν μειώνονται αλλά παραμένουν πάντοτε οι αυτές, σε όλα τα σώματα που εμείς πειραματικά εξετάζουμε, εκλαμβάνονται ως κοινές ιδιότητες των σωμάτων.

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία Φυσικής εκ νεωτέρων συνερανισθέντα*, τόμ. Α', Λειψία Σαξωνίας 1766, σ. 6-10.

Κανταβριγία: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] αρκετά μεγάλη αλλά κακοκτισμένη πόλη της Μεγάλης Βρετανίας, ακάθαρτη, καθέδρα του αξιολογότερου πανεπιστημίου της Αγγλίας. (σημ.: Cambridge.)

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνοψις επιστημών δια τους πρωτοπείρους...*, Βιέννη 1819, σ. 175.

καντάρι: [ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] μονάδα μέτρησης βάρους, πολλαπλάσιο της οκάς. Χρησιμοποιείται στην επικράτεια της Τουρκίας. Υπάρχουν πολλών ειδών καντάρια. Ορίζεται καντάρι από 110 οκάδες, από 44 οκάδες, από 2 οκάδες και 100 δράμια (πατουμάνι), από 33 οκάδες και 133 δράμια (φορφορί), από 75 οκάδες και 114 δράμια (καντάρι ξερορί), από 47 οκάδες και δράμια 248 (καντάρι λαϊδινό), από 166 οκάδες και 267 δράμια (η σπόρτα), από 171 οκάδες και 171 δράμια (καντάρι του Χαλεπίου), το λεγόμενο Ταβαράνον καντάρι που ισοδυναμεί με 214 οκάδες.

ΠΗΓΗ: Αγνώστου, *Ζυγόμετρον...*, Βενετία, 1803, σ. 8.

κανών αναλογικός: [ΝΑΥΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] η μέθοδος των τριών, διότι αυτή δεν είναι παρά ο αναγκαίος υπολογισμός για να προσδιορίσει κανείς τον τέταρτο όρο μιας αναλογίας, της οποίας γνωρίζει τους άλλους τρεις.

ΠΗΓΗ: Ρώμπαππα Θεοδοσίου, *Μαθήματα της Ναυτικής Επιστήμης...*, τόμ. Α', Βονωνία της Ιταλίας 1806, σ. 40.

καπηλοκαμπιάλα: [ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] η πλαστή καμπιάλα (συναλλαγματική). [Ο όρος χρησιμοποιείται για να αποδώσει τον γερμανικό *Kellerwechsel* που σημαίνει συναλλαγματική ευκολίας ή τις λεγόμενες οικονομικές καμπιάλες]. (σημ.: πλαστή συναλλαγματική.)

ΠΗΓΗ: Αγνώστου, *Διδασκαλία Εντελής συστηματική...*, Ιάσιον 1817, σ. 112.

καπνία: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] από τα καιόμενα σώματα υψώνεται ως επί το πλείστον καπνός, που καθώς αφαιρείται από τη θερμότητα και ανεβαίνει προς τα πάνω, προσκολλάται σε άλλα σώματα και το σώμα, όχι πλέον ρευστό, αλλά στερεό ονομάζεται καπνία.

ΠΗΓΗ: Γαζή Ανθίμου, *Γραμματική των Φιλοσοφικών Επιστημών...*, τόμ. Β', Βιέννη 1799, σ. 652.

καπνός: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] συνίσταται από διάφορα μόρια του καιγόμενου φλογιστού, τα οποία αφαιρούμενα λόγω της μεγάλης ελαστικότητας του θερμαντικού ελευθερώνονται μαζί με αυτό και δημιουργούν τον καπνό.

ΠΗΓΗ: Γαζή Ανθίμου, *Γραμματική των Φιλοσοφικών Επιστημών...*, τόμ. Β', Βιέννη 1799, σ. 652.

καπνός: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] υγρό ελαστικό, αισθητό σώμα, το οποίο αποτελείται από μόρια του πυρός, υδαρή, αλάτια, ελαιώδη, γεηρά. Ο καπνός αναπτύσσεται

σεται με τη μορφή αιθάλης και τα μέρη του είναι αφθονότερα από αυτά του πυρός, πυρακτούμενα και πτήσιμα και καθώς απομακρύνονται από το υπόλοιπο φύραμα, συγκροτούν τη φλόγα.

ΠΗΓΗ: Βουλγάρεως Ευγενίου, *Τα αρέσκοντα τοις φιλοσόφοις...*, Βιέννη 1805, σ. 357-363.

Κάρνων Χώρα: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] περιοχή που εκτείνεται στο Φριώλιο και μέρος της Κραίνης (στα σημερινά όρια της Ιταλίας - Σλοβενίας). Πόλεις της: Τεργέστη (Triest), στον Τεργεστικό κόλπο, Ακυληία.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνοψις της παλαιάς γεωγραφίας...*, Βιέννη 1819, σ. 121.

καρτεσιανή φιλοσοφία: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] πρώτος οπού εσάλευσε τον Αριστοτέλην από τας σχολικὰς καθέδρας, εστάθη κυρίως Ρενάτος ο Καρτέσιος, ο οποίος εγεννήθη εις την Άιαν Πόλιν της Τορραίνας εις τα 1596. Το νέον σύστημα της Φιλοσοφίας, οπού αυτός εμηχανεύθη και εσύνδεσε ... το ανακοίνωσεν εις την Ολλάνδαν, εις την οποίαν κατεστάθηκε, το οποίον μ' όλον οπού ευρήκε κατ' αρχάς πολλάς εναντιότητας από μερικούς, μ' όλον τούτο εις ολίγον διάστημα καιρού εξαπλώθη εις πολλά μέρη και κατ' ολίγον η καρτεσιανή φιλοσοφία υψώνετο επάνω εις τα ερείπια της Περιπατητικής. Η μεγαλυτέρα δούλευσις, οπού έκαμνεν ο Καρτέσιος εις την ορδήν Φιλοσοφίαν είναι εκείνο, οπού απετίναξεν τον ζυγόν της αυθεντίας και των προλήψεων, υπό τον οποίον εχαυνόνουνταν οι νόες τόσων αιώνων και τους εσυνήθισεν να εξεύρουν δια να κάμουν χρήσιν του λογικού τους. Να αμφιβάλλουν μετά λόγου εις όλα εκείνα, οπού δεν είναι αυτόθεν πρόδηλα. Να εξετάζουν τα πράγματα με την δέουσαν βραδύτητα και ακρίβειαν και να σπουδάζουν δια να αποκτούν ιδέας σαφείς και διακεκριμένας. Το κριτήριον όμως της αληθείας, οπού υπέθετο, δογματίζοντας, ότι βέβαια πρέπει να νομίζωμεν εκείνα, των οποίων έχομεν σαφή και διακεκριμένην ιδέαν, δεν είναι αρκετά βέβαιον και ημπορεί πολλάκις να είναι και απατηλόν. Έξω από τούτο, η γνώμη των εμφύτων ιδεών, η δόξα ότι η ψυχή νοεί πάντοτε και η ουσία της συνίσταται εις την νόησιν και ότι τα ζώα είναι απλαί μηχαναί, η απόκλεισις του κενού από όλην την φύσιν, η εισαγωγή μιας αγνώστου αιθερίου ύλης, όπου πληροί το παν, αι δίναι, οπού συνιστώσι το περί Κόσμου σύστημά του, όλα αυτά είναι πράγματα των οποίων η φανερά ανυπαρξία έκαμεν τον Καρτεσιανισμόν να μην βασιλεύσει πολύν καιρόν. Στα βιβλία της Καρτεσιανής σχολής, πλην των έργων του ιδίου του Καρτεσίου, ανήκουν το "Λογική ή Τέχνη του νοείν" το οποίον αποδίδουν στον Αρνάλδον και Νικόλαον και "Εξέτασις της αληθείας" του Μελαμβραχίου.

ΠΗΓΗ: Κωνσταντά Γρηγορίου του Μηλιώτου, *Στοιχεία της Λογικής...*, τόμ. Α', Βενετία 1804, σ. 69-70.

καρυοφυλλία: [ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ] τα καρυόφυλλα ή μοσχοκάρφια γίνονται στις Μολουκικές νήσους (Ινδονησία). Αυτά είναι οι κόμβοι των ανθέων ενός ψηλού και πυραμιδοειδούς δένδρου, το οποίο γίνεται σχεδόν ισοπαχές με βραχίονα ανδρός και έχει φύλλα οξυκατάληκτα, όπως η δάφνη. Τα άνθη του είναι κόκκινα. Γεννιέται από αυτά μία παχεία κάλυκα που ονομάζεται καρυοφυλλομήτηρ και στο εσωτερικό της δημιουργείται ένας γαλανομέλανος σπόρος, δια του οποίου το δένδρο πολλαπλασιάζεται. Οι κόμβοι των ανθέων μαδιώνται και ξηραίνονται καπνίζόμενοι για να αποκτήσουν διάρκεια και μελανό χρώμα. Όλα τα μέρη της καρυοφυλλίας, τα φύλλα, ο κορμός, η φλούδα και η ίδια η ρίζα είναι αρωματικά. Υπάρχει και ένα άλλο είδος καρυοφυλλίας, η οποία μοιάζει πολύ με την ήμερη, αλλά δεν είναι τόσο αρωματική. Μέχρι σήμερα οι Ολλανδοί είναι οι μόνοι κύριοι αυτού του πολυτίμου αρώματος, επειδή ξερίζωσαν σχεδόν παντού όλες τις καρυοφυλλίες και άφησαν μόνο αυτές της Αμβοίνας (*Aboine*) και τριών άλλων μικρών αποικιών τους, για να εμποδίσουν το λαθραίο εμπόριό τους και να μην αφήσουν να εκπέσει η τιμή τους λόγω της αυξημένης παραγωγής. Οι Φρανσέζοι όμως και οι Άγγλοι έκαμαν προ ολίγου επιτυχείς δοκιμές και τις μεταφύτευσαν στις Ινδικές τους αποικίες.

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Μανουήλ και Κυριακού, *Εικονολογία παιδική...*, τόμ. 2, Βιέννη 1812, σ. 1-2.

κασσίτερος: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] μέταλλο λευκό, λαμπρό, απαλό, διπλώνεται και κάνει κρότο, ιδιότητα που φαίνεται να προέρχεται από το χωρισμό των μερών του. Όταν τρίβεται, έχει οσμή, είναι καύσιμο και τήκεται εύκολα. Είναι ελαφρότερο από όλα τα εύαγωγα μέταλλα, η ειδική βαρύτητά του είναι 7 προς αυτή του ύδατος. Βρίσκεται ο κασσίτερος καθαρός, κυρίως όμως ενωμένος με αρσενικό και θείο ή σίδηρο. Συναντάται στην Αγγλία, Γερμανία, Βοεμία (Βοημία), Σαξωνία, κ.α. Στον κασσίτερο ενεργούν ο αέρας, το πυρ, τα ύδωρ και τα οξέα. Ενώνεται με διάφορα μέταλλα και τα κάνει εύθραυστα, πλην του μολύβδου. Χρησιμοποιείται στις τέχνες και στο γάνωμα των χάλκινων οικιακών σκευών. Αν ενωθεί με υδράργυρο αποτελεί επίθεμα για τους καθρέπτες. Το οξείδιο του κασσιτέρου χρησιμεύει για να λαμπρύνει τα σώματα, τήκεται μαζί με οξείδιο του μολύβδου και άμμο, δημιουργώντας το σμάλτο. Χρησιμεύει στα εργαστήρια των βαφών για υφάσματα και στην Ιατρική ως καθάρσιο για τους σκώληκες.

ΠΗΓΗ: Βαρδαλάχου Κωνσταντίνου, *Φυσική Πειραματική...*, Βιέννη 1812, σ. 233-237.

Κάστωρ και Πολυδεύκης: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] ένα από τα πυρώδη μετέωρα φαινόμενα. Πρόκειται για μια φλόγα από ηλεκτρικές αναθυμιάσεις, που με την ηλε-

κτρική δύναμη φαίνεται ότι αγγίζει τις κορυφές των πύργων, των καταρτιών, των λογχών και τα αυτιά των αλόγων.

ΠΗΓΗ: Γαζή Ανθίμου, *Γραμματική των Φιλοσοφικών Επιστημών...*, τόμ. Β', Βιέννη 1799, σ. 333.

καταλλαγή καμπαλική, Wechselkurs: [ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] λόγω του ότι στις συναλλαγματικές έχει μεγάλη σημασία η ισοτιμία των νομισμάτων, για το λόγο αυτό ένα από τα σημαντικότερα μέρη σε κάθε συναλλαγματική αποτελεί η τιμή (*valuta*), την οποία λαμβάνει ο εκδότης από τον εισαγωγό, *ρεμιτέντη* (πληρωτή, αποστολέα χρημάτων). Η διαφορετική και μεταβατική κατάσταση του ενός νομίσματος προς το άλλο ονομάζεται *καμπαλική καταλλαγή*. [Ο όρος είναι απόδοση στα ελληνικά του αντίστοιχου γερμανικού *Wechselkurs*.] Στις μεγάλες εμπορικές αγορές η ισοτιμία είναι σημαντική για την αγοροπωλησία των συναλλαγματικών. (σημ.: ανταλλαγή συναλλαγματικών.)

ΠΗΓΗ: Αγνώστου, *Διδασκαλία Εντελής συστηματική...*, Ιάσσιον 1817, σ. 129.

καταλλαγή, κάμπιον: [ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] η τιμή ανταλλαγής (πώλησης ή αγοράς) νομισμάτων ή εμπορευμάτων. [Ο όρος προέρχεται από τον λατινικό όρο *cambio* που σημαίνει αμοίβομαι, ανταλλάσσω.] (σημ.: συναλλαγματική ισοτιμία.)

ΠΗΓΗ: Αγνώστου, *Διδασκαλία Εντελής συστηματική...*, Ιάσσιον 1817, σ. 59, 82.

καταμαρτυρικών: [ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] δημόσιο γράμμα που αποδεικνύει με πράξη (*άκτος*), [απόδοση του γαλλικού *acte* = πράξη, έργο, έγγραφο] την μη αποδοχή μιας συναλλαγματικής.

ΠΗΓΗ: Παπαδοπούλου Νικολάου, *Ο Εμπορικός Κώδικς της Γαλλίας...*, Βιέννη 1817, σ. 41.

κατηγορίες: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] ορίζονται ως υπέρτατα και γενικότατα γένη στα οποία αναφέρονται και ανάγονται όλα όσα λέγονται και κατηγορούνται περί της ενικής ουσίας ή ως διάταξη των σημαντικών όρων και φωνών (ονομάτων) κάτω από ένα γενικότατο γένος, επειδή κάθε φωνή σημαντική (που έχει σημασία) ανάγεται σε μία εκ των κατηγοριών. Επίσης ορίζονται οι κατηγορίες ως τρόπος ύπαρξης των όντων και φυσικών πραγμάτων, επειδή κάθε πράγμα που υπάρχει στον κόσμο περιέχεται στις κατηγορίες. Οι κατηγορίες αυτές είναι δέκα: ουσία, ποσόν ποιόν, προς τι, που, πότε, ενεργείν, πάσχειν, κείσθαι και έχειν. Τις κατηγορίες εξετάζει η Λογική, καθώς είναι γένη ανώτατα των πραγμάτων και διατάξεις φωνών και η Μεταφυσική, καθώς οι κατηγορίες είναι τρόποι στους οποίους διαιρείται το ον.

Η σημασία των δέκα κατηγοριών δίνεται στο παρακάτω παράδειγμα: Ὑδωρ τρεῖς δούλους καταφλέκτους αμφιδροσίζει. Ὑψχει, χθες, κοίην οἰκοδι, λευκοχίτων. Ὑδωρ σημαίνει την ουσία, τρεῖς την ποσότητα, δούλους το προς τι, καταφλέκτους το πάσχειν, αμφιδροσίζει το ενεργεῖν, ψύχει το ποιόν, χθες φανερώνει το πότε, κοίην το κείσθαι, οἰκοδι το που, λευκοχίτων το ἔχειν.

ΠΗΓΗ: Δαμωδού Βικεντίου Κεφαλληνιώς, *Επίτομος Λογική κατ' Αριστοτέλην και Τέχνη Ρητορική κοινή φράσει συντεθείσα*, Βενετία 1759, σ. 67-68.

κατηγορούμενα σώματος: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] θεωρούνται οι ιδιότητες που ανήκουν σε όλα τα σώματα και παραμένουν ανεξίτηλες και αναφαίρετες σε όλες τις καταστάσεις. Μέχρι τώρα έχουν αναγνωριστεί 8: έκταση, στερεότητα, αδράνεια, σχήμα, βαρύτητα, κινεῖσθαι, ηρεμείν, εφέλκειν. Δεν θα μπορούσε να θεωρήσει κανείς ότι μόνο 8 είναι οι ιδιότητες των σωμάτων, γιατί ενδέχεται, αν και τώρα το αγνοούμε, με την πάροδο του χρόνου να γνωστούν και άλλες, μέσω της πειραματικής διαδικασίας.

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία Φυσικής εκ νεωτέρων συγγραμμάτων*, τόμ. Α', Λειψία Σαξωνίας 1766, σ. 17.

κάτοπτρα (ένοπτρα, έσοπτρα): [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] όλα τα σώματα τα οποία ανακλούν τις προσπίπτουσες προς αυτά ακτίνες. Τέτοια θεωρούνται τα λειασμένα μέταλλα, οι αλειμμένες με υδράργυρο ύαλοι, τα ύδατα στο εσωτερικό των φρεάτων. Από αυτά ονομάζονται επίπεδα κάτοπτρα όσα έχουν επίπεδες επιφάνειες, κυρτά όσα έχουν σφαιρόκυρτες, κοίλα όσα έχουν σφαιρόκοιλες, κυλινδρικά όσα έχουν κυλινδρικές, κωνικά όσα έχουν κωνικές, παραβολικά όσα έχουν επιφάνειες κωνοειδούς παραβολικού, υπερβολικά όσα έχουν επιφάνειες κωνοειδούς υπερβολικού, ελλειπτικά αυτά του ελλειπτικού στερεού.

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία Φυσικής εκ νεωτέρων συγγραμμάτων*, τόμ. Β', Λειψία Σαξωνίας 1767, σ. 57.

κατοπτρικά όργανα: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] τα όργανα με τα οποία εξηγούμε τη φύση των αντανακλωμένων ακτίνων του φωτός. Ο όρος προέρχεται από τη λέξη κάτοπτρον που χρησιμοποιείται για να δηλώσει κάθε είδους καθρέπτη —ομαλούς, κυρτούς, κυκλοειδείς, κυλινδρικούς— επειδή βλέπουμε τα αντικείμενα δια μέσου των ακτίνων που αντανακλώνται στην επιφάνειά τους.

ΠΗΓΗ: Γαζή Ανθίμου, *Γραμματική των Φιλοσοφικών Επιστημών...*, τόμ. Α', Βιέννη 1799, σ. 32.

κατοπτρική: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] η επιστήμη των ιδιωμάτων (ιδιοτήτων) των ορατών φαινομένων που δημιουργούνται από το ανακλώμενο φως.

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία Φυσικής εκ νεωτέρων συγγραμμάτων*, τόμ. Β', Λειψία Σαξωνίας 1767, σ. 39.

Καυκάσιον Στενόν: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] χώρα ορεινή μεταξύ Μαύρης και Κασπίας Θάλασσας, που έλαβε το όνομά της από το υψηλό και δασώδες όρος Καύκασο. Στο μεγαλύτερο μέρος της είναι υποτελής στη Ρωσσία. Σημαντικότερες πόλεις της το Δερβάντ και η Τιφλίς.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνοψις επιστημών δια τους πρωτοπείρους...*, Βιέννη 1819, σ. 196.

καύσις: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] οι περισσότεροι άνθρωποι νοούν με τον όρο τη φλόγα, τη θερμότητα, το φως. Οι χημικοί θεωρούν ότι γίνεται καύση όταν το οξυγόνο κολληθεί και ενωθεί με ένα τυχόν σώμα. Θεμελιώδες στοιχείο της καύσης, πριν φανεί η νέα χημεία, ήταν το φλογιστόν ή φλογιστικόν. Η νεότερη χημεία όμως αποδεικνύει ότι το φλογιστόν δεν υπάρχει.

ΠΗΓΗ: Βαρδαλάχου Κωνσταντίνου, *Φυσική Πειραματική...*, Βιέννη 1812, σ. 280-290.

καφέα: [ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ] ανήκει στα φυτά των θερμών χωρών. Είναι αυτοφυές φυτό της Αραβίας και της Αιθιοπίας, καθώς όμως οι σπόροι του αποτέλεσαν αξιόλογο εμπορικό προϊόν, καλλιεργείται τώρα σε όλες τις θερμές επαρχίες και νήσους των Ανατολικών και Δυτικών Ινδιών. Η χρήση του καφέ λένε ότι βρέθηκε τυχαία σε ένα αραβικό μοναστήρι. Ενώ ο καμηλάρης του μοναστηριού, έβσκε σε κάποιο τόπο τις καμήλες του, αυτές έφαγαν *καφεκαρπούς*. Επειδή τη νύχτα δεν μπορούσαν να κοιμηθούν, όταν ο ηγούμενος του μοναστηριού ρώτησε τον καμηλάρη την αιτία, αυτός την απέδωσε στους σπόρους του καφέ. Έτσι ο ηγούμενος αποφάσισε να χρησιμοποιήσει τους σπόρους αυτούς για να κρατά τους μοναχούς ξύπνιους κατά τον όρθρο. Το εγχείρημα του πέτυχε και η χρήση του καφέ ξεκίνησε αρχικά στην Τουρκία και σιγά σιγά σε ολόκληρη την Ευρώπη. Η καφέα δεν είναι δένδρο αλλά θάμνος ψηλός, με σκούρα πράσινα φύλλα, λευκά άνθη και καρπό φωτεινό κόκκινο, σαν τα κεράσια, το εσωτερικό του οποίου είναι αηδές. Στο εσωτερικό αυτών των κερασιών βρίσκονται τυλιγμένοι με απαλή φλούδα δύο φαιοί πυρήνες, οι οποίοι, όταν ο καρπός ωριμάσει, καθαρίζονται και στεγνώνονται. Αυτός είναι ο κατά τη συνήθεια φρυγόμενος και πινόμενος καφές σε όλη την Ευρώπη. Ο Αραβικός ή Γεμένιος (της Υεμένης) καφές είναι το πολυτιμότερον είδος. (σημ.: καφόδευδρο, καφέα.)

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Μανουήλ και Κυριακού, *Εικονολογία παιδική...*, τόμ. 1, Βιέννη 1810, σ. 1-2.

Κελτογαλατία, Γαλλία, Φραγκία, Φράντζα: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] από τα μεγάλα και κραταιά βασίλεια της Ευρώπης με γη καρποφόρο και πολύφορο. Με πεδιάδες, κοιλάδες, δρυμούς, μεταλλεύματα και σημαντική εμπορική ανάπτυξη. Η διοίκησή της είναι μοναρχική. *Το θρήσκευμα των κατοίκων κατόλικον* (καθολικό) *μετά τινος υποδιαστολής...* Σημαντικότερες πόλεις το Παρίσιον (*Paris*) το καλούμενο και Λουτετία ή Λουκοτετία, η Αυρηλία (*Orleans*), το Λούγδουνον (*Lyon*), η Αμονία (*Amiens*), η Ρωτόμαγος (*Rouen*), η Κονδάτη Ρυδόνων (*Rennes*), το Βουρδιγάλα (*Bourdeaux*), η Τόλωσα (*Toulouse*), η Ναρβών (*Narbonne*), η Γρατιανούπολις (*Grenoble*), η Διυών (*Dijon*), οι Ρέμοι (*Rheims*), το Ναυκείον (*Nanci*), ο Κάλητον (*Calais*), Βωνωνία (*Boulogne*), η Μασσίλεια (*Marseille*).

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία Γεωγραφίας...*, Βιέννη 1804, σ. 89-101.

κενόν: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] κατά τους Επικουρείους είναι έκτασις απέραντος, ακίνητος, αδιαίρετος, μη στερεά και εντελώς ακατάληπτη από τις αισθήσεις. Κατά του κενού καταφέρθηκαν μεταξύ των νεωτέρων οι περί Καρτέσιον και Λαϊβνίτιον. Αυτό όμως το αποδέχτηκαν οι Γασσένδος, Μόρος, Νεύτων, Κλάρκιος, Γραβεζάνδιος, Μουσχεμβρόεκιος, κ.α.

ΠΗΓΗ: Βουλγάρεως Ευγενίου, *Γένουησιού Στοιχεία της Μεταφυσικής...*, Βιέννη 1806, σ. 18.

κενόν: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] η διάσταση μεταξύ των ελάχιστων σωματιδίων των σωμάτων, που μπορούμε να συλλάβουμε νοητά και πραγματικά. Η ύπαρξή του αποδεικνύεται και με φιλοσοφικά επιχειρήματα και με πειραματικές διαδικασίες. Άλλοι θεωρούν ότι δημιουργήθηκε ως υποδοχή των σωμάτων, ταυτίζοντας το κενό με το θείο, άποψη θρασύτατη. Άλλοι το λαμβάνουν ως άρνηση του σώματος και των σωματικών διαστάσεων, αποδίδοντάς του την ιδιότητα του αιώνιου, χωρίς αρχή και τέλος, πράγμα που δηλώνει ότι το εκλαμβάνουν ως ουσία, όμως το κενό, όπως ο τόπος και ο χρόνος δεν είναι ουσίες ούτε σωματικές ούτε ασώματες, αλλά επακόλουθα των ένυλων ουσιών της φύσης. Το κενό δεν είναι όν, όπως και η προσέγγιση των σωμάτων δεν είναι όν, δεν είναι μηδέν, αλλά κάποια κατάσταση που ορίζεται ως *ερημία σώματος κατά τον Επικούρο* ή απουσία των σωματικών διαστάσεων κατά τον Γασσένδο. Δεν είναι αιώνιο, *μήτε αρξάμενο μήτε παύμενο* και δεν δημιουργήθηκε εν χρόνω. Δεν είναι απέραντο, είναι ακίνητο και αδιαίρετο.

ΠΗΓΗ: Βουλγάρεως Ευγενίου, *Τα ἀρέσκοντα τοις φιλοσόφοις...*, Βιέννη 1805, σ. 73-90.

κενόν διεσπαρμένον: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] διαστήματα ή χωρία στο εσωτερικό όλων των σωμάτων, στερημένα παντός σώματος και κάθε υλικής ποσότητας. Η ύπαρξή του διεσπαρμένου κενού αποδεικνύεται με αποχρώντες λόγους, είναι ανα-

γκαίο στη θεώρηση των φυσικών πραγμάτων και στη διάκριση των φαινομένων. Η περιγραφή του δεν είναι καθόλου ενάντια στις Γραφές.

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία Φυσικής εκ νεωτέρων συνερανισθέντα*, τόμ. Α', Λειψία Σαξωνίας 1766, σ. 121-126.

κενόν συνεχές: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] αόριστη, άπειρη και αμετάβλητη έκταση, της οποίας ένα μέρος περιέχει όλο το σύμπαν, το δε υπόλοιπο ως άπειρο, είναι περιεκτικό του μηδενός. Τα επιχειρήματα με τα οποία το κενό αποδεικνύεται είναι υποθετικά και ανίσχυρα. Καθώς το συνεχές κενό δεν είναι αναγκαίο για την ερμηνεία των φαινομένων και την κατανόηση των φυσικών πραγμάτων, τίποτε δεν συνεπάγεται η ύπαρξη ή η ανυπαρξία του. Για το άπειρο αυτό κενό ή τη δημιουργία του τίποτε δεν εξαγγέλλουν οι Θείες Γραφές και οι υπερασπιστές του παραλόγως και κατά την αρέσκειά τους ερμηνεύοντας τις Γραφές, συμπεραίνουν τη δημιουργία του, θεωρώντας ότι η Γραφή ορίζει τον ουρανό ως συνεχές και τη γη ως άθροισμα σωμάτων.

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία Φυσικής εκ νεωτέρων συνερανισθέντα*, τόμ. Α', Λειψία Σαξωνίας 1766, σ. 121-126.

κενόν φυσικόν και μεταφυσικόν: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] διάστημα απαλλαγμένο πάσης ύλης. Διακρίνεται στο αποσεσωρρευμένον και διεσπαρμένον. Αποσεσωρρευμένο είναι το διάστημα που στερείται πάσης ύλης, ανεξαρτήτως των ορίων του αισθητού κόσμου. Διεσπαρμένον είναι αυτό που υποτίθεται μεταξύ των σωμάτων και των διαλειμμάτων που εκ φύσεως υπάρχουν μεταξύ τους. Αν και οι Καρτεσιανοί απορρίπτουν την ύπαρξη του κενού, ταυτίζοντας την ύλη με την έκταση, όμως οι φυσικευόμενοι ατομιστάς δέχονται όχι μόνο τη δυνατότητα του κενού αλλά και την πραγματική του ύπαρξη, θεωρώντας ότι στο πλήρες η κίνηση είναι αδύνατη, ότι η κίνηση των πλανητών και κομητών δεν εξηγείται χωρίς την υπόθεση του κενού, όπως δεν εξηγείται η διαφορά βάρους των ισομεγεθών σωμάτων. Η πτώση των σωμάτων βεβαιώνει ότι δεν είναι εξίσου πλήρη τα διαστήματα, ενώ οι κινήσεις των αιωρουμένων σωμάτων αποδεικνύουν την ύπαρξη του κενού. Η πραγματική διαίρεση της ύλης και η διαφορά των εν αυτή μερών, αποδεικνύει το διεσπαρμένο κενό. Το απόλυτο πλήρες κάνει αδύνατη τη διαίρεση της ύλης.

ΠΗΓΗ: Παμπλέκη Χριστόδουλου, *Περί Φιλοσόφου, Φιλοσοφίας...*, Βιέννη 1786, σ. 168-176.

κεντηνάριον, quintal: [ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] μονάδα μέτρησης βάρους. Παλαιά ισούτο με 100 λίτρες, που με τα σημερινά (της εποχής του συγγραφέως, 1817) σημαίνει 100 χιλιόγραμμα.

ΠΗΓΗ: Αγνώστου, *Διδασκαλία Εντελής συστηματική...*, Ιάσιον 1817, σ. 244.

κέντρον βαρύτητος: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] το σημείον δια του οποίου το σώμα χωρίζεται σε δύο ισοβαρή μέρη.

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία Φυσικής εκ νεωτέρων συγγραμμάτων*, τόμ. Α', Λειψία Σαξωνίας 1766, σ. 128.

κέντρον κινήσεως: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] το σημείο περί του οποίου τα μηχανικά όργανα και τα συν αυτοίς σώματα κινούνται και περιστρέφονται.

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία Φυσικής εκ νεωτέρων συγγραμμάτων*, τόμ. Α', Λειψία Σαξωνίας 1766, σ. 128.

κηλίδαι ηλίου: [ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑ] μαύρα και ανώμαλα μέρη που από καιρού εις καιρόν παρατηρούνται στον δίσκο του ηλίου και τα οποία φαίνονται ότι γυρίζουν ομοειδώς σε 27 ημέρες και 1/3 περί τον ήλιον. Ο Γαλιλαίος αναφέρει ότι βρήκε αυτές τις κηλίδες από την αρχή του 1611. Ο Ιωάννης Φαβρίκιος τις παρατήρησε επίσης στο Βίτεμπεργκ και δημοσίευσε την είδηση τον Ιούλιο του 1611. Τέλος ο Ζαχ είδε στα χειρόγραφα του Αρριότ παρατηρήσεις που ανάγονται στις 29 Νοεμβρίου του 1610. Μερικές φορές τις κηλίδες αυτές περικυκλώνουν μέρη λιγότερο φωτεινά και λαμπρά, σκιές ή σύννεφα, ατμόσφαιρες υπόλευκες που περιτριγυρίζουν τις κηλίδες, φωτεινοί ατμοί που παρατηρούνται στα πέρατα του ηλίου ακόμη και σε μέρη όπου υπήρχαν κηλίδες. Οι Σχάιερ και Εβέλιος τα ονόμασαν *δαδιά*. Αυτά τα σύννεφα φωτός χρειάζονται ενίοτε 24 ώρες για να μπουν στον ήλιο και φαίνονται μόνο για 3 ημέρες, από τη στιγμή της εισόδου τους. Τις μεγάλες κηλίδες περιτριγυρίζουν σκιές ή σύννεφα, ατμόσφαιρες υπόλευκες, που ο Εβέλιος συγκρίνει με το εντύπωμα που κάνει η αναπνοή πάνω στο γυάλινο καθρέφτη αμαυρώνοντας τη λαμπρότητά του. Μερικές φορές αυτή λέγεται και ατμόσφαιρα των κηλίδων και είναι *κάτωχρη σαν αλώνι*. Οι κηλίδες του ηλίου χρησιμεύουν για την εξήγηση διαφόρων φαινομένων που αναφέρονται από τους ιστορικούς στα θέματα ελαττώσεως του φωτός του ηλίου. Είναι ορατές και χωρίς τηλεσκόπια μέσω ενός καπνισμένου γυαλιού. Πριν ακόμη παρατηρηθούν στην Ευρώπη, κατά τον Ιωσήφ Ακόστα τις είχαν σημειώσει στο Περού. Αναφέρονται από τον Νταρκιέ στην Τουλούζη το 1764, από τον Γαλιλαίο το 1613, από τον Σχάινερ στα 1618, 1627. Έχουν σχήμα έλλειψης και περιγράφουν με ομαλότητα ομοίους δρόμους (ελλείψεις). Οι παρατηρήσεις του Σχάινερ επικυρώθηκαν από τον Εβέλιο, ενώ σχετικές παρατηρήσεις έκαναν οι Δομίνικος Κασσίνης (*Υπομνήματα της Ακαδημίας* 1700, 1720) και Λαλάντ στα 1776, 1778. Οι παρατηρήσεις δείχνουν ότι οι κηλίδες είναι μεταβλητές, αυξάνουν και ελαττώνονται, μεταβάλλονται σε σκιές, χάνονται εντελώς. Ο Λαϊρ το 1702 τις είδε να χάνονται, ενώ ήταν στον φαινόμενο δίσκο του ηλίου, χωρίς να περάσουν στο αντίθετο ημισφαίριο. Ανάλογες παρατηρήσεις κάνει ο Κασσίνης το 1702 και

ο Λαλάνδ το 1776, 1778. Οι χρόνοι εμφάνισης των κηλίδων αυτών δεν είναι ομαλοί, σύμφωνα με τις παρατηρήσεις των Σχάινερ, Φλάιμστιν, Κασσίνη, Λαλάνδ. Κάποιοι φυσικοί θεώρησαν τις κηλίδες ως στερεά σώματα που περιφέρονται γύρω από τον ήλιο. Ο Γαλιλαίος, που δεν πίστευε στην αφθαρσία των ουρανών, θεώρησε ότι οι κηλίδες του ηλίου ήταν ένα είδος καπνού, σύννεφου ή αφρού στην επιφάνεια του ηλίου, που έπλεε πάνω σε έναν ωκεανό λεπτής και ρευστής ύλης, γνώμη επίσης του Εβέλιου. Αν όμως ίσχυε κάτι τέτοιο δεν θα ήταν τόσο ομαλές στο δρόμο τους. Πιθανότερη η άποψη του Λαϊρ ότι οι κηλίδες του ηλίου είναι εξοχές ενός όγκου, σκιερών και ανώμαλων, που πλέει στη ρευστή ύλη του ηλίου και που εκεί βυθίζεται μερικές φορές ολόκληρος. Ίσως αυτό το αδιαφανές σώμα είναι ο όγκος του ηλίου σκεπασμένος από το πυρώδες ρευστό και από την παλίσροια του ρευστού αυτού κάνει την εμφάνισή του κάποτε στην επιφάνεια και δείχνει μερικές από τις προεξοχές του. Αυτό εξηγεί γιατί μπορούμε να βλέπουμε τις κηλίδες με τόσα σχήματα, όταν εμφανίζονται και γιατί, αφού γίνουν αφανείς σε πολλές περιφορές, πάλι εμφανίζονται στην ίδια θέση που έπρεπε να διατηρήσουν, αν είχαν εξακολουθήσει να φαίνονται. Εξηγούν ακόμη και τα υπόλευκα είδη των συννέφων, από τα οποία οι κηλίδες περικυκλώνονται και που είναι μέρη του στερεού σώματος πάνω στο οποίο μένει μόνο ένα μικρό στρώμα από αυτό το ρευστό. Κατά τον Λαϊρ πρέπει να παραδεχτούμε πολλά από αυτά τα αδιαφανή σώματα στον ήλιο ή να υποθέσουμε ότι το μαύρο μέρος μπορεί να διαιρεθεί και να ενωθεί πάλι. Κατά τον Λαλάνδ υπάρχουν συγκεκριμένα μέρη στα οποία θα μπορούσαν να γεννηθούν οι κηλίδες αυτές.

ΠΗΓΗ: Φιλιππίδου Δ.Δ., *Επιτομή Αστρονομίας...*, τόμ. Β', Βιέννη 1803, σ. 233-241.

κιγχόνη ή πυρετοφλοιός (η κίνα): [ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ] ανήκει στα ιατρικά φυτά.

Η κιγχονία είναι δένδρο του Περού. Έχει μικρά ωοειδή και τριχωτά φύλλα, λευκοκόκκινη άνθη και σπόρους πυρώδεις. Η ιαματική δύναμη της φλούδας του δένδρου αυτού εναντίον του πυρετού έγινε τυχαία γνωστή, μόλις προ 150 χρόνων και από τότε αυτά ξεφλουδίζονται, νέα και παλαιά, και οι φλούδες τους σε μεγάλη ποσότητα αποστέλλονται στην Ευρώπη. Η φλούδα φαίνεται εξωτερικά σταχτοκόκκινη. Καλύτερη θεωρείται αυτή των νέων δένδρων και κλώνων, η οποία τυλιγμένη έχει πάχος 2-3 γραμμών. Είδη αυτής είναι τρία: η λευκή, η κίτρινη και η κόκκινη, οι οποίες όμως δεν προέρχονται από δένδρα ομοειδή. Η καλύτερη κίνα έρχεται σε μάζες από τους Άγγλους και αποτελεί αξιόλογο εμπορικό είδος. [απόδοση στα ελληνικά της γαλλικής λέξης *la quinquina* από την λέξη κίντα της ινδιάνικης φυλής Κετσούα, που σημαίνει φλούδα.]

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Μανουήλ και Κυριακού, *Εικονολογία παιδική...*, τόμ. 5, Βιέννη 1811, σ. 1-2.

Κίνα: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] χώρα μεταξύ Μογγολίας (Μογγολίας) και Μεγάλου Ωκεανού, με επιφάνεια 69 000 τ.μ. και πληθυσμό 300 000 000. Είναι το δεύτερο σε έκταση μετά τη Ρωσία και το μεγαλύτερο από όλα τα βασίλεια του κόσμου σε πολυανθρωπία. Από τα φυτά της ονομαστά είναι το τεί, η βάμβος κάλαμος, η κιναρίζα, το βερονικόδενδρο, κηρόδενδρο. Από τα ζώα της ο μόσχος, ο ελέφας, ο ρινόκερος, το χρυσόψαρο. Από τα ορυκτά της ο χαλκός. Χαρακτηριστικό των κατοίκων οι μικροί οφθαλμοί και τα μικρά πόδια των γυναικών. Υπερβαίνουν τους άλλους Ασιάτες στις τέχνες και τις επιστήμες. Έχουν δική τους θρησκεία, γλώσσα και γράμματα αναρίθμητα. Υφαίνουν μεταξωτά και βαμβακερά, κατασκευάζουν λευκάργιλλον (πορσελάνη), τυπώνουν βιβλία με ξύλινους τύπους. Ο αυτοκράτορας τους έχει απεριόριστη δύναμη. Καθέδρα του είναι η Πεκίν (Πεκίνο) και άλλη σημαντική πόλη η Ναγκίν, ενώ το Καντόνιον (Καντώνα) αποτελεί αξιόλογη παραθαλάσσια πόλη, η μόνη στην οποία έχουν τη άδεια να διαμένουν Ευρωπαίοι.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνοψις επιστημών δια τους πρωτοπείρους...*, Βιέννη 1819, σ. 198.

κινάμωμον: [ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ] το γνήσιο, πολύτιμο και ηδύτατο κινάμωμο (κανέλα), το οποίο εμπορεύονται για μεγάλο χρονικό διάστημα μόνοι οι Ολλανδοί, γίνεται στη νήσο Κεϋλάνη. Φυτρώνει και άγριο στα παραθαλάσσια του Μαλάβαρ, τη Σουμάτρα, τη Μπόρνεο (Νησιωτική Ν. Α. Ασία), αλλά είναι πολύ κατώτερο και αξίζει το 1/5 της τιμής του πρώτου. Το φυτό αυτό γίνεται ισομεγέθες με τη δαμασκηλιά, έχει πλατιά σκοτεινοπράσινα φύλλα, τα οποία, όταν είναι τρυφερά, έχουν χρώμα πορφυρό και αποπέμπουν δριμεία αρωματική οσμή. Τα άνθη του, μικρά, λευκά και άοσμα, γεννούν ελαιόμορφο και γαλαζομέλανο καρπό που ευωδιάζει ως καρυόφυλλο. Η φλούδα του είναι διπλή ή μάλλον τριπλή. Η εξωτερική φλούδα είναι φαιά, άοσμη και άχρηστη, ενώ οι δύο εσωτερικές είναι συνεχόμενες και αποτελούν το άρωμα κινάμωμον. Για να αποκτήσει η φλούδα τη σωστή ποιότητα δεν ξεφλουδίζουν το δένδρο πριν το 4 έτος, ενώ μέχρι τους 30 χρόνους το δένδρο χάνει την αξία του, γιατί η φλούδα χάνει την ποιότητά της. Το κινάμωμον είναι 3 ειδών: το λεπτό, το οποίο συλλέγεται από νέας και μέσης ηλικίας δένδρα, το χονδρό, από παχύτερα και παλαιότερα δένδρα, το άγριο, που προέρχεται από άλλες ινδικές νήσους. Οι Ολλανδοί έστειλαν στην Ευρώπη ως 150000 οκάδες κινάμωμον, όμως οι Άγγλοι μεταφυτεύοντας αυτό με επιτυχία και στα νησιά των Δυτικών Ινδιών, έβλαψαν το εμπόριο των Ολλανδών. (σημ.: κανέλα.)

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Μανουήλ και Κυριακού, *Εικονολογία παιδική...*, τόμ. 1, Βιέννη 1810, σ. 1-2.

κινδυνασφάλεια: [ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] συμφωνία ασφάλισης [μεταφορά στα

ελληνικά της γαλλικής λέξης *assurance* που σημαίνει ασφάλεια], η οποία γίνεται με έγγραφη ομολογία, στην οποία υποκείμενα είναι το σώμα του καραβιού, δηλαδή αν είναι κενό ή φορτωμένο, ένοπλο ή άοπλο, μόνο ή συνοδευμένο, τα εργαλεία και τα σκεύη του, τα όπλα, οι ζωοτροφές, οι ποσότητες των θαλασσοδανείων, τα εμπορεύματα του φορτίου και οποιαδήποτε άλλα πράγματα ή είδη αποτιμηθέντα στην τιμή του αργύρου, τα οποία και υπόκεινται στους κινδύνους της θάλασσας ή της ναυτιλίας.

ΠΗΓΗ: Παπαδοπούλου Νικολάου, *Ο Εμπορικός Κώδης της Γαλλίας...*, Βιέννη 1817, σ. 115-117.

κινήσεως αίτιον: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] ο Θεός, ως δημιουργός του παντός. Κατά τους Καρτεσιανούς αυτός χορηγεί στα σώματα την κίνησή τους, θέτοντας εξ αρχής την κίνηση και διατηρώντας το μέτρο της, ώστε ούτε να αυξάνεται ούτε να μειώνεται. Σύμφωνα με τους Λεϊβνιτιανούς, η κίνηση ενυπάρχει ως έμφυτη δύναμη στα σώματα και μεταβαίνει από το ένα στο άλλο κατά την φιλόσοφο του Καστελλέτ. Η καρτεσιανή άποψη, αν και *χειρότερη*, αφαιρεί από τη φύση κάθε δύναμη, θεωρώντας ότι ο Θεός την πλούτισε με ποικίλες δυνάμεις και ιδιότητες. Η λεϊβνιτιανή άποψη δεν εξηγεί πώς δημιουργείται στην ύλη η έμφυτη ροπή προς κίνηση και ηρεμία ή πώς το ένα σώμα διευθύνει τις δυνάμεις του άλλου, όπως πίστευε η φιλόσοφος του Καστελλέτ. Ίσως θα φιλοσοφούσε κανείς αληθέστερα αν δεχόταν ότι το σώμα φέρει εμφύτως την αρχή κινήσεως και ηρεμίας, για τις οποίες έχει αδιαφορία, λαμβάνοντας από τον ποιητή του κόσμου *το ενεργεία κινείσθαι και ηρεμείν*. Ο Θεός έδωσε κίνηση στα υλικά σώματα, θέτοντας σε κίνηση τα μεγάλα σώματα (τις ουράνιες σφαίρες). Αίτιο κίνησης είναι η βαρύτητα, που υπάρχει όχι μόνο στα ουράνια αλλά και στα γήινα σώματα. Δυνάμεις υπεύθυνες της κίνησης υπάρχουν στις λογικές ψυχές των ανθρώπων και στις άλογες των ζώων. Αυτές θέτουν σε κίνηση τη λειτουργία των οργανισμών και των μελών τους. Ως αιτίες κίνησης λαμβάνονται η εφελκυστική και η μαγνητική, η ηλεκτρική και η ελαστική δύναμη, *οι ενδεωρούμενες στα σώματα, το γαιώδες και το εξ ηλίου πυρ*, τα κινούμενα σώματα που προσβάλλουν τα ηρεμούντα ή τα κινούμενα που μεταδίδουν την κίνησή τους. Οποιοδήποτε και αν είναι το αίτιο της κίνησης, αυτή πάντοτε γίνεται σύμφωνα με τους άτρεπτους νόμους της φύσης, που πάντοτε διατηρούνται, παρά τις διάφορες φυσικές μεταβολές.

ΠΗΓΗ: Βουλγάρεως Ευγενίου, *Τα αρέσκοντα τοις φιλοσόφοις...*, Βιέννη 1805, σ. 96-98.

κινήσεως νόμοι: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] κατά τη νευτώνεια θεωρία, ονομάζονται οι άτρεπτοι νόμοι της φύσης. Σύμφωνα με αυτούς: α) κάθε σώμα επιμένει στην

ίδια κατάσταση της κίνησης ή της ηρεμίας, εκτός αν αναγκασθεί από εξωτερικές δυνάμεις να αλλάξει την κινητική του κατάσταση, β) η μεταβολή της κίνησης είναι ανάλογη προς την κινητική δύναμη που ασκείται στο σώμα, γίνεται δε κατά τη διεύθυνση της δύναμης, γ) σε κάθε ενέργεια τυγχάνει ίση αντενέργηση.

ΠΗΓΗ: Βουλγάρεως Ευγενίου, *Τα αρέσκοντα τοις φιλοσόφοις...*, Βιέννη 1805, σ. 98-99.

κινήσεως χαρακτηριστικά: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] σε κάθε κίνηση υπάρχει ένα αίτιο, που ονομάζεται δύναμη. Το αποτέλεσμα της κινητικής δύναμης είναι η μετακίνηση του σώματος από τον ένα τόπο στον άλλο κατά ορισμένο διάστημα και με υπέρβαση καλυμάτων. Αυτά που συναντώνται και ανθίστανται στην ενέργεια της κινητικής δύναμης, θεωρούνται ως εμπόδια υπερβατά ή ανυπερβατά. Κάθε κίνηση συντελείται εν χρόνῳ. Παν κινούμενο σώμα κινείται σε διάστημα. Σε κάθε κίνηση υπάρχει διορισμός ή διεύθυνση (από που ξεκινά και που σκοπεύει να φτάσει το κινούμενο). Σε κάθε κίνηση ενυπάρχει και η ταχύτητα. Οι ταχύτητες των σωμάτων, αν εφαρμοστούν ίσες στα σώματα δυνάμεις, θεωρούνται αντιστρόφως ανάλογες των πυκνοτήτων τους. Επειδή το σώμα φέρεται με κάποια κίνηση, αυτή διανέμεται σε όλα τα εν αυτώ υλικά μερίδια. Διαιρείται η κίνηση σε απλή και σύνθετη. Η απλή διαιρείται σε ευθεία και κατ' επανάκαμψη ή αντανάκλαση, μονοειδή και ομαλή ή ταχυνθείσα και βραδυνθείσα.

ΠΗΓΗ: Βουλγάρεως Ευγενίου, *Τα αρέσκοντα τοις φιλοσόφοις...*, Βιέννη 1805, σ. 99-103.

κίνησις: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] είναι η οποιαδήποτε ενέργεια, με την οποία το ον μεταφέρεται από τον ένα εξωτερικό τόπο στον άλλο. Αλλά με ποια αιτία διατίθεται το σώμα και τα αυτού μέρη στην κίνηση και πώς από το ένα σώμα στο άλλο μεταβαίνει η ενέργεια της κινήσεως, τούτο ακραιφνώς ουδείς ανθρώπων γνωρίζει.

ΠΗΓΗ: Βουλγάρεως Ευγενίου, *Γενουησίου Στοιχεία της Μεταφυσικής...*, Βιέννη 1806, σ. 20.

κίνησις: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] ονομάζεται η εντελέχεια του δυνάμει όντος ή αλλιώς η του δυνάμει όντος ενέργεια, η οποία είναι δύναμει, δηλαδή υπάρχει ως δυνατότητα. Η κίνηση λαμβάνεται ως παθητική ενέργεια του δυνάμει. Θεωρούμενη η κίνηση ως ενέργεια του δυνάμει, ως δυνατότητα που γίνεται πραγματικότητα, λαμβάνεται ως πάθος. Και αυτό, γιατί κάθε τι που κινείται, εφ' όσον κινείται, πάσχει και δεν ενεργεί το ίδιο. Αυτό που δεν πάσχει, δεν κινείται. Κινούμενο, μεταβαίνει από τη δυνατότητα στην πραγματικότητα, από δυνατό γίνεται πραγματικό. *Το δυνάμει, καθ' ο δυνάμει επί το ενεργεία διαβιβάζεται. Το δε ενεργεία, καθ' ο ενεργεία, μένει ακίνητον.* Και επομένως με την την κίνηση το ον πραγματώνεται. Η κίνηση θα μπορούσε να θεωρηθεί εντελέχεια του κινητού, όπου το κινητό είναι ενέργεια

παθητική αυτού που δύναται και έχει εκ φύσεως γεννηθεί να κινείται και να μεταβάλλεται από το ένα στο άλλο, εφ' όσον το ον υπάρχει ως δυνατότητα και μέσω της μορφής γίνεται πραγματικότητα. Η κίνηση θεωρείται μέσω 4 κατηγοριών: ως προς την ουσία είναι γενεσις και φθορά, ως προς το ποσόν είναι αύξησις και μείωσις, ως προς το ποιόν είναι αλλοίωσις, ως προς την κατηγορία του που είναι η κατά τόπο μεταβολή, που ονομάζεται φορά.

ΠΗΓΗ: Βλεμμίδου Νικηφόρου, *Επιτομή Λογικής...*, Λειψία 1784, σ. 16-20, 22.

κίνησις: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] η μετάβαση ενός σώματος από τόπου εις τόπον. Διακρίνεται σε απόλυτη, σχετική κοινή, σχετική ίδια.

ΠΗΓΗ: Βουλγάρως Ευγενίου, *Τα ἀρέσκοντα τοις φιλοσόφοις...*, Βιέννη 1805, σ. 91-116.

κίνησις: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] η αλλαγή του τόπου, με την οποία ένα σώμα πλησιάζει σε κάποιο άλλο ή η μετάβαση ενός σώματος από τον ένα τόπο στον άλλο. Η κίνηση, που αποτελεί δείγμα θείας σοφίας, χαρακτηρίζει όλα τα σώματα, από το μικρότερο ως το μεγαλύτερο. Οι πλανήτες κινούνται γύρω από τον ήλιο, τα ορυκτά, τα φυτά και τα ζώα κινούνται με την κινητική τους δύναμη. Σε κάθε κίνηση υπάρχει οδός, δηλαδή διορισμός, γραμμή, διεύθυνση και ταχύτητα, η οποία προσδιορίζεται με το πόσο χρόνο χρειάζεται ένα σώμα για να διατρέξει ένα διάστημα. Η διεύθυνση και η ταχύτητα θεωρούνται αναγκαίες ιδιότητες ενός σώματος.

ΠΗΓΗ: Κανέλου Στεφάνου, *Φυσική Δημόδης εις Παύσιν της Δεισδαιμονίας...*, Βενετία 1810, σ. 11-13.

κίνησις απόλυτη: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] η από τόπο σε τόπο μετάβαση του ενός σώματος.

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία Φυσικής εκ νεωτέρων συνερανισθέντα*, τόμ. Α', Λειψία Σαξωνίας 1766, σ. 91.

κίνησις απόλυτος: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] ο κατά διαδοχήν του σώματος εντοπισμός στα διάφορα μέρη του ακινήτου διαστήματος, τα οποία με νοητό τρόπο θεωρούμε.

ΠΗΓΗ: Βουλγάρως Ευγενίου, *Τα ἀρέσκοντα τοις φιλοσόφοις...*, Βιέννη 1805, σ. 93.

κίνησις κατά σχέσιν ίδια: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] η συνεχής κατάληψη διαδοχικών θέσεων στο διάστημα από ένα σώμα κατά την κίνησή του.

ΠΗΓΗ: Βουλγάρως Ευγενίου, *Τα ἀρέσκοντα τοις φιλοσόφοις...*, Βιέννη 1805, σ. 93.

κίνησις κατά σχέσιν κοινή: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] κίνηση που έχει ένα σώμα, ακίνητο καθ' εαυτό σε σχέση με άλλα σώματα, τα οποία κινούμενα το μεταφέρουν από το ένα μέρος του διαστήματος στο άλλο. Σύμφωνα με αυτή, όπως ο Κοπέρνικος υποθέτει, η γη στρέφεται γύρω από τον άξονά της και γύρω από τον ήλιο, και εμείς βρισκόμενοι πάνω της νομίζουμε ότι ηρεμούμε, ενώ πάντοτε κινούμαστε. Και όσοι κάθονται στο πλοίο που κινείται, έτσι κινούνται.

ΠΗΓΗ: Βουλγάρεως Ευγενίου, *Τὰ ἀρέσκοντα τοῖς φιλοσόφοις...*, Βιέννη 1805, σ. 93.

κίνησις μηχανική (τοπική): [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] η συνεχής και κατά διαδοχή μεταβολή του τόπου ενός σώματος, δηλαδή η κατάσταση ενός σώματος, με την οποία κατά διαδοχή αυτό μεταβάλλει τους διάφορους τόπους (θέσεις του). Η κίνηση ορίζεται με διαφορετικούς τρόπους από τους παλαιότερους και νεότερους φυσικευόμενους και στον ορισμό αυτό φαίνονται να υπάρχουν πολλές δυσκολίες. Οι νεότεροι ορίζουν την κίνηση ως *απόλυτον*, δηλαδή ως αλλαγή θέσης σε σχέση με τον απόλυτο τόπο και *σχετική*, δηλαδή ως αλλαγή θέσης σε σχέση με τον σχετικό τόπο. Σύμφωνα με τη νευτώνεια θεώρηση η κίνηση ορίζεται με βάση την αποδοχή του κενού, ως η θέση των σωμάτων στο διάστημα. Γίνονται δεκτοί οι νόμοι του Νεύτωνα: η αρχή της αδράνειας, η αποδοχή της αναλογίας μεταξύ κινητικής μεταβολής και αιτίας της κίνησης, η αποδοχή της ισότητας δράσης - αντίδρασης. Ως πρώτη αιτία κίνησης λαμβάνεται ο Θεός, ενώ τα σώματα έχουν οριστεί εκ Θεού ως δευτερογενή αίτια κίνησης στη φύση.

ΠΗΓΗ: Παμπλέκη Χριστόδουλου, *Περί Φιλοσόφου, Φιλοσοφίας...*, Βιέννη 1786, σ. 213-238.

κίνησις μηχανική μονοειδής: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] η απλή κίνηση, κατά την οποία ένα σώμα διανύει σε ίσους χρόνους ίσα διαστήματα. Τέτοια είναι η κίνηση της βελόνας του ωροδείκτη ή του αιωρητού (εκκρεμούς).

ΠΗΓΗ: Παμπλέκη Χριστόδουλου, *Περί Φιλοσόφου, Φιλοσοφίας...*, Βιέννη 1786, σ. 238.

κίνησις σύνθετος: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] κίνηση κατά την οποία δύο ή περισσότερες δυνάμεις κινούν το κινούμενο σώμα.

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία Φυσικής εκ νεωτέρων συνερανισθέντα*, τόμ. Α', Λειψία Σαξωνίας 1766, σ. 191.

κίνησις σχετικώς κοινή: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] η από τόπο σε τόπο μετάβαση ενός σώματος, σε σχέση με κάποιο άλλο που παραμένει ακίνητο, στην ίδια θέση.

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία Φυσικής εκ νεωτέρων συνερανισθέντα*, τόμ. Α', Λειψία Σαξωνίας 1766, σ. 91.

κίνησις των κομητών: [ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑ] η ανακάλυψη της έλξεως από το Νεύτωνα τον οδήγησε στο συμπέρασμα ότι και οι κομήτες πρέπει να ακολουθούν τους ίδιους νόμους στην κίνησή τους περί τον ήλιο. Για να εξηγηθεί η μακρά τους απουσία, έπρεπε οι τροχιές τους να έχουν μεγάλη εκκεντρότητα, να είναι δηλαδή πολύ επιμήκεις. Ο Άλλεϋ έκανε χρήση αυτών των αρχών επιλέγοντας τους καλύτερα παρατηρηθέντες κομήτες και εξέδωσε το 1705 τα στοιχεία των τροχιών 24 κομητών στην *Κομητογραφία* του. Οι τροχιές τους θεωρήθηκαν παραβολές περιγεγραμμένες περί τον ήλιο. Στη συνέχεια έγινε αντιληπτό ότι ο κομήτης του 1682 είχε έμφανισθεί και παλαιότερα, επομένως έγινε αντιληπτό ότι ήταν ένας αληθινός πλανήτης και η αρχική παραδοχή της παραβολικής τροχιάς του ήταν στην πραγματικότητα ελλειπτική με μεγάλη εκκεντρότητα. Η μελέτη από τον Άλλεϋ των τροχιών των κομητών και ιστορικών δεδομένων οδήγησε στο συμπέρασμα ότι μερικοί κομήτες επανεμφανίζονται.

ΠΗΓΗ: Φιλιππίδου Δ.Δ., *Επιτομή Αστρονομίας...*, τόμ. Β', Βιέννη 1803, σ. 199-2017.

κίνησις φαινομένη ηλίου: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] η διπλή κίνηση του ηλίου. Σύμφωνα με αυτή: α) Ο ήλιος φαίνεται να περιστρέφεται σε διάστημα 24 ωρών μια φορά ολόγυρα στη γη και παράλληλα προς τον ισημερινό. Η κίνηση αυτή λέγεται ημερησία και γίνεται από την ανατολή προς τη δύση. β) Ο ήλιος διανύει την εκλειπτική διατρέχοντας μία μοίρα κάθε μέρα. Η κίνηση αυτή ονομάζεται ενιαύσιος και γίνεται από τη δύση προς την ανατολή.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνοψις επιστημών δια τους πρωτοπείρους...*, Βιέννη 1819, σ. 97.

κινητικόν των αστέρων: [ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑ] πολλά θεωρήθηκαν ως αίτια της κινήσεως των αστέρων. Κάποιοι θεωρούν ότι οι αστέρες έχουν πάρει την αιτία της κίνησης τους από κάποιο εξωτερικό αίτιο, όπως ο αέρας, ο Θεός ή κάποιο έφορον - επιβλέπον πνεύμα. Άλλοι θεωρούν ότι κινούνται από κάποιο εσωτερικό αίτιο και κατά κάποιο έμφυτο τρόπο, από μία ψυχή, σαν να είναι έμψυχα. Όσοι θεωρούν ότι είναι άψυχα, τους αποδίδουν κάποιο ουσιώδες χαρακτηριστικό, που τους δίνει την ορμή να ακολουθήσουν τη φορά του κύκλου, η οποία δεν διαφέρει από αυτή που αναγκάζει το πυρ να ανεβαίνει πάνω και το λίθο να κατεβαίνει κάτω. Μέσα σ' αυτήν την ποικιλία απόψεων είναι δύσκολο να προσδιορίσουμε την αληθέστερη. Κατά τους Στωικούς και τον Αριστοτέλη έχει δοθεί από το Θεό στα αστέρια μία κίνηση. Οι Στωικοί θεωρούν ότι ο Θεός βρίσκεται εκτός του κόσμου και κινεί τον όγκο τους. Με ανάλογο τρόπο ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι η αρχή και το πρώτο κινούν των όντων, ακίνητο καθ' εαυτό, κινεί την πρώτη και αιώνια και μία κίνηση. Όμως, αν και δεν μπορούμε να αρνηθούμε ότι οι ουράνιες κινήσεις εξαρτώνται από τον Θεό, γιατί σε

αυτόν ζούμε και κινούμαστε και υπάρχουμε, δεν μπορούμε να δεχτούμε ότι οι κινήσεις των ουρανών εξαρτώνται αμέσως από το θείον, γιατί όπως συμβαίνει και με όλα τα υπό την σελήνη, έτσι και στους Ουρανούς, ο Θεός έθεσε μία αρχή ενδόμυχη και άμεση των κινήσεών τους. Ο Πλάτων θεωρεί ότι οι αστέρες έχουν μορφωθεί από μία λογική ψυχή και ότι εξ αυτής αμέσως κινούνται. Παραπλήσια προς αυτά αποφαίνονται οι Κικέρων, Φίλων ο Ιουδαίος και Ωριγένης. Όμως η Ε΄ Οικουμενική Σύνοδος απαγόρευσε τέτοιες απόψεις που παρουσιάζουν τον ουρανό, τον ήλιο, τη σελήνη, τους αστέρες και τα ύδατα τα υπεράνω των Ουρανών ως ζωντανά και ως ένυλες δυνάμεις, δηλαδή ως σώματα με λογική ψυχή, όπως το ανθρώπινο. Ο Θεσπέσιος Δαμασκηνός αναφέρει χαρακτηριστικά: *μηδείς φησίν ηγείσθω ουρανούς και αστέρας έμψυχα είναι, ψυχής γαρ και αισθήσεως αμοιρούσιν*. Οι Πατέρες και όσοι ασχολούνται με την ιερή θεολογία θεώρησαν ότι κάποια νοερά όντα (άγγελοι) γίνονται κινητικά των ουρανίων, όχι από κάποια εσωτερική αιτία, αλλά από μία εξωτερική αρχή. Όμως αυτό δεν αποτελεί άποψη ενσωματωμένη στο δικό μας δόγμα της πίστεως. Ο Κέπλερος θεωρεί ότι η περιοδική κίνηση των πλανητών έχει την αρχή της σε κάποιες άυλες μορφές, όπως ο ευρισκόμενος στο κέντρο του παντός ήλιος, που σαν μαγνήτης προβάλλεται και αναγκάζει να περιστρέφονται τα πάντα γύρω από τον ίδιο άξονα. Όμως *ου κατά φιλόσοφον εστί τα φερόμενα άυλα είδη οίς οι πλανήται περί τον ήλιον άγεσθαι λέγονται*. Ο Καρτέσιος θεωρεί ότι όλη η ύλη του ουρανού, στην οποία οι πλανήτες περιφέρονται σαν σε μία δίνη και της οποίας το κέντρο κατέχει ο ήλιος, συνεχώς περιστρέφεται και τα μεν ευρισκόμενα κοντά στον ήλιο μέρη ταχύτερα φέρονται πιο μακριά σε σχέση με τα απομακρυσμένα, οι δε πλανήτες, εκ των οποίων ένας είναι και η γη, μεταξύ των μερών της ουράνιας αυτής ύλης πάντοτε κινούνται. Αλλά και αυτή η άποψη επίσης δεν γίνεται δεκτή. Ο Λεϊβνίτιος έχει παρόμοιες απόψεις, θεωρώντας ότι αιτίες των ουρανίων κινήσεων είναι κάποιες αιθέριες δίνες ή με αστρονομικότερη έκφραση, οι τροχιές (σωμάτων) των οποίων η φύσις είναι υγρή-ρωώδης. Η άποψη, αν και φαίνεται ορθότερη από την καρτεσιανή, είναι ωστόσο αφελέστερη εκείνης. Η άποψη του Νεύτωνα, την οποία οι νεότεροι δέχτηκαν ως την πιο απλή, θεωρεί ότι η κίνηση των πλανητών των πλησιέστερων σε τροχιά γύρω από τον ήλιο και των λοιπών απομακρυσμένων εξαρτάται από μία διπλή αρχή, δηλαδή από τη βαρύτητα, η οποία κατευθύνεται προς το κέντρο της τροχιάς στην οποία ελίσσονται και από την προέκταση της κινήσεως της κατ' ευθείαν τελουμένης, με την οποία εμποδίζονται να πέσουν προς το σημείο εκείνο προς το οποίο βαρύνουν. Δύσκολα όμως θα μπορούσαμε να δεχτούμε την ερμηνεία αυτή της κίνησης των ουρανίων, διότι βασιίζεται εξ ολοκλήρου στο σύστημα του Κοπερνίκου. Ακατανόητο είναι πώς σε ένα κενό διάστημα και οι πλησιέστεροι προς τον ήλιο και οι μακρινότεροι πλανήτες κινούνται επηρεασμένοι

από τη βαρύτητα. Και με ποιο τρόπο η δύναμη της βαρύνσεως φθίνει κατά το τετράγωνο της απόστασης, όταν αυτή αυξάνεται.

ΠΗΓΗ: Βουλγάρεως Ευγενίου, *Περί Συστήματος του Παντός...*, Βιέννη 1805, σ. 63-79.

κινήτὸν: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] η δύναμη του κινείσθαι. Ενυπάρχει σε όλα τα σώματα. Η κίνηση δεν συνυπάρχει πάντοτε, γιατί τα σώματα δεν είναι αεικίνητα, καθώς κάποιες στιγμές ηρεμούν. Κάθε γένεση και φθορά, αύξηση ή μείωση και οποιαδήποτε εξάλloίωση, πραγματώνεται με κίνηση, γιατί χωρίς την κίνηση τίποτε δεν συμβαίνει. Η κίνηση διακρίνεται σε απόλυτη, σχετικώς κοινή, σχετικώς ἰδία, ἰσομερὴ (ἰστοαχὴ), ταχυνομένη (επιταχυνομένη). Δύο παράμετροι συνδυάζονται με την κίνηση, το διάστημα και ο χρόνος. Η ποσότητα της κίνησης παρουσιάζεται με το γινόμενο της ταχύτητας και των υλικών μεριδίων του σώματος.

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία Φυσικής εκ νεωτέρων συγγραμμάτων*, τόμ. Α', Λεξία Σαξωνίας 1766, σ. 90-100.

κιρκωνία: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] λευκή, βαρύτερη, τραχεία στην αφή, άχυμος, αδιάλυτος στο ύδωρ, με το οποίο δημιουργεί είδος κόλλας, είναι γη που βρέθηκε σε τιμαλφείς λίθους της Κεϊλάνης. Ενωμένη με οξέα δημιουργεί άλατα. (σημ.: ζιρκόνιο.)

ΠΗΓΗ: Βαρδαλάχου Κωνσταντίνου, *Φυσική Πειραματική...*, Βιέννη 1812, σ. 202-203.

Κισαλπίνα Γαλλία ή εντός των Άλπεων Κελτική: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] περιοχή της ιταλικής χερσονήσου που περιελάμβανε την άνω Ιταλία ή παλαιά Λομβαρδία, πλην της Σαυοίας, μέρος του Τιρώλιου και της Κραίνης, το μεγαλύτερο τμήμα της Ιστρίας και της μέσης Ιταλίας, τη Φερράρα, Βανωνία και Ρωμανία.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνοψις της παλαιάς γεωγραφίας...*, Βιέννη 1819, σ. 116-117.

κιχώριον (πικραλίδα ή ραδίκια): [ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ] φυτό ιατρικό, το οποίο φυτρώνει άγριο στη Γερμανία στα άκρα των λεωφόρων, των αγρών και επί των ορεών. Έχει φύλλο στενό και οδοντωτό, άνθος ωραίο λευκογάλανο και αστεροειδές. Είναι διетές και τρώγεται ως λαχανικό. Προ ολίγων όμως χρόνων έγινε αξιόλογο εμπορικό φυτό λόγω της ρίζας του, διότι τη μεταχειρίζονται σχεδόν παντού αντί του καφέ. Για το λόγο αυτό το κιχώριο καλλιεργείται επιμελώς σε κήπους και αγρούς, όπου η ρίζα του γίνεται παχύτερη και τρυφερότερη. Αυτή εκσκάπτεται το φθινόπωρο, καθαρίζεται, λιανίζεται, φρύγεται, καθώς ο καφές, αλέθεται και στοιβαζόμενη σε μολυβένια κουτά πωλείται. Με τον τρόπο αυτό το κιχώριο αποτελεί ήδη για τη

Γερμανία σημαντικό εμπορικό είδος και τυγχάνει εξαιρετικής επεξεργασίας στα μεγάλα βανουσουργεία της Κάτω Σαξωνίας.

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Μανουήλ και Κυριακού, *Εικονολογία παιδική...*, τόμ. 5, Βιέννη 1811, σ. 1-2.

κλάσεις ανθρώπων: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] οι ομάδες του ανθρώπινου πληθυσμού που διαμορφώνονται με βάση τους χαρακτήρες τους και το σχηματισμό τους κατά τους φυσικοϊστορικούς ή φυσιολόγους. Στην (α) κλάση ανήκουν όσοι καταγίνονται με τη γεωργική τέχνη και την καλλιέργεια των *ηδικών* (πολιτισμικά αναπτυγμένοι). Τέτοιοι είναι οι Ευρωπαίοι, οι Έλληνες, οι Τούρκοι, οι Άραβες, οι Πέρσες, οι Ινδοί, οι Κινέζοι, οι Τάρταροι, οι Λάπωνες. Στη (β) κλάση ανήκουν όσοι ζουν σε σκηνές, όπως Μοράβοι, οι Μογγόλοι, οι Καλμούχοι, οι Τουγγούσιοι. Στην (γ) κλάση ανήκουν οι *άγριοι και θηριογνώμονες*, που ζουν από το κυνήγι άγριων και ήμερων ζώων, όπως οι Σαμογέτες, που κατοικούν σε παγωμένους τόπους της Β. Ασίας. Οι άνθρωποι χωρίζονται επίσης σε γενεές. Τέτοιες είναι η Καυκάσιος γενεά, όπως οι Ευρωπαίοι, οι Έλληνες, οι Τούρκοι, οι Αρμένιοι, στην οποία ανήκουν άνθρωποι *λευκοί, ωραίοι και καλοκαμωμένοι*. Η Μογγόλιος γενεά, δηλαδή όσοι κατοικούν πέρα από τα Καυκάσια όρη και την Κασπία, οι κάτοικοι της Β.Αμερικής ως τα Ανατολικά παράλια και τον Ισημερινό, γενεά στην οποία ανήκουν άνθρωποι *μελαχρινοί, αραιότριχες, με πλατύ πρόσωπο, μικρούς οφθαλμούς*. Η Αιθιοπίος γενεά, δηλαδή οι κάτοικοι της Αφρικής, στην οποία ανήκουν μαύροι, με χονδρά χείλη, γυρισμένα προς τα κάτω και τρίχες κεφαλής καταύμαρες και στριφογυριστές. Η Αμερικάνιος γενεά, που περιλαμβάνει ανθρώπους χαλκόχρωμους και κιτρινόχρωμους. Η Μαλαίτιος γενεά, των κατοίκων των Νήσων των Νοτίων Ωκεανών, που οι άνθρωποι της είναι *ελαιόχροοι, δασύμαλλοι, με πλατιά μύτη, μεγάλο στόμα*.

ΠΗΓΗ: Πύρρου Διονυσίου του Θεταλού, *Γεωγραφία Μεθοδική Απόσης της Οικουμένης...*, Βενετία 1818, σ. 104-105.

κλάσμα: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] ποσότητα που δηλώνει το μέρος ή τα μέρη μιας ακεραίας (ολοσχερούς) ποσότητας.

ΠΗΓΗ: Γοβδελά Δημητρίου, *Στοιχεία Αλγέβρας*, Χάλλη 1806, σ. 70.

κλάσμα άκυρον: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] κλάσμα στο οποίο ο αριθμητής είναι μεγαλύτερος του παρονομαστή. Ονομάζεται επίσης νόσον ή ατακτούν. (σημ.: καταχρηστικό κλάσμα.)

ΠΗΓΗ: Γοβδελά Δημητρίου, *Στοιχεία Αλγέβρας*, Χάλλη 1806, σ. 78.

κλάσμα κύριον: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] κλάσμα στο οποίο ο αριθμητής είναι μικρότερος του παρονομαστή. Ονομάζεται επίσης *γνήσιο* και *κανονικό*. (σημ.: γνήσιο κλάσμα.)

ΠΗΓΗ: Γοβδελά Δημητρίου, *Στοιχεία Αλγέβρας*, Χάλλη 1806, σ. 78.

κλασματικός αριθμός: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] ο αριθμός που συντίθεται από μονάδες οι οποίες δεν φανερώνουν κάτι το ακέραιον. Π.χ. *Πέντε όγδοα του χροσίου είναι κλασματικός αριθμός, διότι εκάστη μονάδα δεν φανερώνει ακέραιο γρόσι, αλλά το όγδοο μέρος του χροσίου*.

ΠΗΓΗ: Δούκα Κωνσταντίνου Μ., *Πρακτική Αριθμητική...*, τόμ. Α', Βιέννη 1820, σ. 3.

κλίμα φυσικό: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] η κράση του αέρος και του καιρού ενός τόπου και συμφωνεί τόσο λίγο με το γεωγραφικό κλίμα στο οποίο εκδηλώνεται όσο και οι φυσικοί καιροί με τους αστρονομικούς.

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Μ., Κ., *Εισαγωγή Γενική της Γεωγραφίας...*, τόμ. Β', Βιέννη 1816, σ. 107.

κλίμα: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] ο υπό δύο παραλλήλων κύκλων περιεχόμενος τόπος. Υπάρχουν 60 κλίματα, 30 στο Βόρειο και 30 στο Νότιο ημισφαίριο, αρχόμενα εκατέρωθεν του ισημερινού και προεκτεινόμενα μέχρι του πόλου.

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία Γεωγραφίας...*, Βιέννη 1804, σ. 49.

κλίματα γης: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] ελάχιστονες ζώνες της γης, οι οποίες περικλείονται από κάποιους παράλληλους κύκλους προς τον ισημερινό, τα πλάτη των οποίων υποτίθενται ανόμοια, διότι ούτε ευρύνονται, ούτε στενεύουν, αν πλησιάσουμε ή απομακρυνθούμε από τον ισημερινό. Υπολογίζονται 30 βόρεια και 30 νότια κλίματα. Αυτά χρησιμεύουν για να προσδιορίζονται οι μέγιστες θερινές ημέρες των διαφόρων μερών της γης.

ΠΗΓΗ: Μοισιόδακος Ιωσήπου, *Θεωρία της Γεωγραφίας*, Βιέννη 1781, σ. 54-55.

κλίσις φυσική: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] ο περιβόητος Γαληνός, ανάμεσα στα λοιπά συγγράμματά του, μας άφησε ένα πονημάτιο με την άποψη ότι τα ήθη της ψυχής εξαρτώνται από την κράση του σώματος. Προς επιβεβαίωση της άποψης αυτής αναφέρει ονόματα σεβάσματα και αιδέσιμα, τους Πλάτωνα, Αριστοτέλη, Ιπποκράτη. Σ' αυτούς θα πρέπει να προσθέσουμε τον Καρνεάδη, που κατά τη μαρτυρία του Αριστοτέλη είχε ίδια άποψη. Φυσική κλίση δεν είναι τίποτε άλλο παρά μία εγγέννητος ορμή και κάποια εσωτερική δραστηριότητα που έχει ο άνθρωπος στο να θέλει να πράττει

και η οποία μέσω της ανατροφής και των επίκτητων έξεων μπορεί να αυξάνει, να ελαττώνεται και να μεταβάλλεται, πράγμα που συνοδεύει τον άνθρωπο από την ανατολή έως τη δύση της ζωής του. Κάποιοι κλίνουν έτσι προς τις αρετές και κάποιοι χαίροντες και ολοπρόθυμοι παραδίδονται στα ελαττώματα, ώστε μ' όλο που συμβουλευόνται και ελέγχονται και ενίοτε τιμωρούνται, όμως δεν παραιτούνται από την κακοτροπία ή αν παραιτηθούν, το κάνουν μόνο προς ώραν και πάλι μεταπίπτουν στον ίδιο βόρβορο. Αυτή λοιπόν την κλίση, την καλή ή κακή, αυτή την εγγενή ορμή και σχεδόν αυτή την ώθηση, που τρέπει τον άνθρωπο σε ενάρετες και κακότερες πράξεις είναι άτοπο να την αποδώσουμε στις ψυχές, διότι οι ψυχές — και αυτό κάθε Χριστιανός πρέπει να το έχει ως ασάλευτο δόγμα — είναι όλες ομοiotροπες και αδιάφορες κατά την ουσία. Ομοίως δεν πρέπει να την αποδώσουμε ούτε στις διάφορες έξεις, επειδή εμείς παρατηρούμε ότι και πριν αυτές αποκτηθούν, η κακή κλίση βρίσκεται στον άνθρωπο. Επομένως η πολυποικιλία αυτή κλίση ίσως πηγάζει μόνο από το σώμα που διατεθειμένο κατ' εκείνο ή τον άλλο τρόπο και ενωμένο μετά με την ψυχή, εγγχεί σε αυτή τόσο τα προτερήματα όσο και τα ελαττώματά του. Όταν λοιπόν λέμε ότι ο δείνα έχει καλό ή κακό φυσικό, με αυτό εννοούμε ότι η τέτοια κλίση του είναι ένα δυστυχές ή ευτυχές δώρο της φύσεως. Και με το όνομα της φύσεως, όνομα τόσο τετριμμένο από τους φιλοσόφους, και μάλιστα από τον ίδιο τον όγλο, εμείς πρέπει να εννοούμε όχι, όπως φαντάστηκαν μερικοί, κάποιο νου λειτουργό του Θεού, προικισμένο με γνώση και λόγο, ο οποίος τάχα με θείο ορισμό και σαν τοποτηρητής του διοικεί τον κόσμο, αλλά τη συμπλήρωση των αμετάθετων νόμων στους οποίους ο Δημιουργός έχει εξ αρχής υποτεγμένα όλα του τα κτίσματα και όλα τα κινήματα (ενέργειες) τους ή αναγκαία ή ελεύθερα, όπως καλύτερα έκρινε η υπεράπειρος σοφία του. Και πρέπει να σημειώσουμε ότι όλες οι εξαίσιες μηχανές των ανθρωπίνων σωμάτων δεν συγκροτούνται, πάρεξ εν δυνάμει των τοιούτων νόμων, οι οποίες όσο στα ουσιωδέστερα και κεφαλαιωδέστερα μέρη του οργανισμού είναι όμοιες κατά πάντα, τόσο στα επουσιώδη και δεύτερα είναι πάντοτε διάφορες και πολύτροπες, δηλαδή άλλες περισσότερο και άλλες λιγότερο τέλειες. Και από εδώ πηγάζει εκείνη η απεριγραπτή ποικιλότητα που παρατηρούμε στην επιφάνεια των μελών των ανθρώπων, στους χυμούς, στα ζωτικά πνεύματα και κυρίως στη διάπλαση των εγκεφάλων τους, που αποτελεί πηγή του πολυτρόπου πνεύματος και της ποικίλης κράσεως των ανθρώπων. Η διαφορά επομένως από άνθρωπο σε άνθρωπο είναι ένα αποτέλεσμα των νόμων που ο Θεός ενέσπειρε στα σώματα, έτσι ώστε στις γενέσεις και στις φθορές, με τη γενική έννοια του όρου, δεν πράττει τίποτε άλλο, παρά ως πρωτίστη αιτία, εγγχεί τη γενική επιρροή, χωρίς την οποία οι δεύτερες αιτίες δεν μπορούν ούτε να συντηρήσουν ούτε να πράξουν. Και όπως η εξωτερική όψη φαίνεται διάφορη, ομοίως έπεται να είναι η εσωτερι-

κή κράση των ανθρωπίνων σωμάτων. Κατ' αυτή, όπως ο καθένας τη δέχεται από τη μητρική του κοιλία, τέτοια και παραμένει σε όλη τη διάρκεια της ζωής και αν κάποτε τα πολυειδή φαγητά, ο διάφορετικός αέρας και εξαιρέτως η μεταβολή της ηλικίας της προξενούν κάποια μεταβολή, η μεταβολή αυτή είναι πάντοτε μερική. Ο άνθρωπος είναι εκ φύσεως θυμώδης, χολερικός, μελαγχολικός, φλεγματικός. Με το όνομα της κράσεως περιλαμβάνεται η διάθεση των χυμών και των υγρών που ο πάνσοφος Αρχιτέκτων με άκρα συμμετρία εγκατέταξε στα σώματα των ανθρώπων και των ζώων. Από τα οποία υγρά κάθε ένα έχει την μερική υπηρεσία του, χωρίς ποσώς η ενέργεια του ενός να συγκρίζεται με την ενέργεια των άλλων. Η αλήθεια επομένως είναι αυτή, ότι τα αίτια της ηθικής κλίσεως του ανθρώπου είναι η ύφεση ή ο πλεονασμός των πνευμάτων και των ατμών, που πηγάζουν από τους χυλούς, από τους χυμούς και από τα υγρά του σώματος.

ΠΗΓΗ: Μοισιόδακος Ιωσήπου, *Ηθική Φιλοσοφία...*, τόμ. Α', Βενετία 1761, σ. 84-108.

κοβάλτιον: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] σε μεταλλική κατάσταση είναι βαρύ, σκληρό, που τήκεται, λευκόφαιο, μαυρίζει στον αέρα, γιατί περιέχει αρσενικό. Βρίσκεται στη Σαξωνία, Σιλεσία, Γαλλία, Αγγλία, Πιεμόντε (Ιταλία). Στη μεταλλική του κατάσταση είναι λαμπρό. Γυμνό από αρσενικό, το οξείδιο ονομάζεται *ζάφφερα*. Όταν τακεί με τρία μέρη ουσίας που ονομάζεται κουάρτς - quartz και ένα μέρος ποτάσης, αποτελεί γαλάζια πολυτιμότετη ύαλο, που έχει ωφελιμότετη χρήση στη ζωγραφική των φαρφουρίων (πήλινων αγγείων) και στους σμάλτους. Χρησιμεύει στο γαλάζιο χρώμα του αμύλου για το άσπρισμα των πανιών. Φαίνεται ότι οι Κινέζοι και κυρίως οι Ιαπωνέζοι είχαν μεταλλεία κοβαλτίου, γιατί κατασκεύαζαν εξαιρετα γαλάζια φαρφούρια που έφερναν στην Ευρώπη. Διαλυμένο σε νιτροαλικόν οξύ μετατρέπεται σε συμπαθητικό μελάνι.

ΠΗΓΗ: Βαρδαλάχου Κωνσταντίνου, *Φυσική Πειραματική...*, Βιέννη 1812, σ. 256-257.

κοιλόν: [ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] μονάδα βάρους για τα γεννήματα (δημητριακά) στην Τουρκία. 1 κοιλόν ισοδυναμεί με 20 οκάδες. Το κοιλόν με το οποίο μετρούν το ρύζι είναι οκάδες 10. Η αναλογία κοιλού - οκάδων ποικίλει στα διάφορα μέρη της Τουρκίας.

ΠΗΓΗ: Αγνώστου, *Ζυγόμετρον...*, Βενετία, 1803, σ. 23.

κολόμβιον: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] μέταλλο που στάλθηκε στην Αγγλία από τις Ηνωμένες Επαρχίες της Αμερικής. Το όνομά του οφείλεται στο ότι ήλθε από τόπους που ανακάλυψε ο Κολόμβος. Είναι λευκόφαιο, βαρύ, σχεδόν μαύρο και μοιάζει με το χρωμικό σίδηρο της Σιβηρίας. Πάνω του ενεργούν το νιτρικό και αλικό

οξύ, κυρίως όμως το θειικό. Ενωμένο με οξυγόνο γίνεται οξύ πολύ διαφορετικό από τα άλλα. (αμερίκιο)

ΠΗΓΗ: Βαρδαλάχου Κωνσταντίνου, *Φυσική Πειραματική...*, Βιέννη 1812, σ. 255.

κόλouroι: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] δύο κύκλοι ακίνητοι, τεμνόμενοι υπ' αλλήλων σε ορθή γωνία κατά τους πόλους της γης. Διαιρούν τον Ζωδιακό Κύκλο σε 4 ίσα τεταρτημόρια. Ο ένας στα σημεία του Κριού και Ζυγού, όπου συμπίπτει στη σφαίρα με τον πρώτο μεσημβρινό, ο άλλος στα σημεία του Καρκίνου και του Αιγόκερω, όπου συμπίπτει στη σφαίρα με έναν από τους τριάντα μεσημβρινούς.

ΠΗΓΗ: Μοισιοδάκος Ιωσήπου, *Θεωρία της Γεωγραφίας*, Βιέννη 1781, σ. 25.

κολχικόν: [ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ] δηλητηριώδες φυτό της Γερμανίας. Η βολβώδης ρίζα του βγάζει το φθινόπωρο άνθος κρινοειδές, το οποίο αποτελεί την τελευταία στολή των λιβαδιών. Όμως οι άνθρωποι το αποφεύγουν για τη φαρμακερή του ιδότητα. Διότι η ρίζα, ο σπόρος και τα φύλλα του, αν φαγωθούν, προξενούν κίνδυνο και ενίοτε θάνατο. Αυτό φυτρώνει σε πολλά μέρη στη Γερμανία και μάλιστα στα χαμηλά, υγρά και μετρίως βουνώδη λιβάδια. Από τη ρίζα του παρασκευάζεται το κολχικόν όξος, το οποίο χρησιμοποιούσαν κάποτε ως ιατρικό της ποδάγρας και άλλων ασθeneιών.

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Μανουήλ και Κυριακού, *Εικονολογία παιδική...*, τόμ. 9, Βιέννη 1812, σ. 1-2.

κομήται: [ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑ] ουράνια σώματα που φαίνονται από καιρού εις καιρόν με διάφορες κινήσεις και που στις περισσότερες περιπτώσεις συντροφεύονται από ένα διασκορπισμένο φως. Η φαινομένη κίνησή τους διαφέρει πολύ από την κίνηση των άλλων πλανητών. Όταν όμως αναφέρεται στον ήλιο, φαίνεται ότι ακολουθεί τους αυτούς νόμους, επειδή θεωρούμε ότι οι κομήτες γυρίζουν γύρω από τον ήλιο σε ελλείψεις πολύ εκκέντρους. Οι κομήτες διακρίνονται από τους νέους αστέρες δια της κινήσεως, διότι σε αυτούς δεν παρατηρήθηκε ποτέ ίδια κίνηση —περιστροφή— και άλλωστε το φως των κομητών είναι πάντοτε ασθενές και ωχρό. Διότι αυτό είναι ένα φως δανεισμένο από τον ήλιο που οι κομήτες το ανακλούν προς εμάς, όπως και οι πλανήτες. Αυτό εδείχθη από μία φάση που παρατηρήθηκε στον κομήτη του 1744, τον πιο σημαντικό στον παρόντα αιώνα, του οποίου το φωτισμένο μέρος φαίνεται μόνο κατά το ήμισυ. Αν αυτές οι φάσεις δεν παρατηρούνται πάντοτε, αιτία είναι η πυκνή ατμόσφαιρα με την οποία οι κομήτες είναι τυλιγμένοι και η οποία διασκορπίζει το φως, ώστε να μας φαίνονται πάντοτε του αυτού σχήματος, σχεδόν στρογγυλού. Διακρίνονται οι κομήτες δια των μακρών του φωτός

συρμάτων από τα οποία είναι συχνά περικυκλωμένοι, τα οποία τους ακολουθούν και που ονομάζονται πότε *κόμη* ή *πάγων*, πότε *ουρά του κομήτη*. Ωστόσο φάνηκαν και κομήτες *άκομοι*, *απάγωνες* και *άουροι*. Ο κομήτης του 1585, που παρατηρήθηκε από τον Τύχωνα για έναν ολόκληρο μήνα δεν είχε ίχνος ουράς, η περιφέρειά του ήταν λιγότερο φωτεινή από το εσωτερικό του, σαν να είχε στην περιφέρεια μόνο κάποιες φωτεινές ίνες. Ο κομήτης του 1682, όπως αναφέρει ο Κασσίνης, ήταν τόσο στρογγυλός και λαμπρός όσο ο Ζευς. Σε εκείνον που φάνηκε τον Οκτώβριο του 1763 δεν διακρινόταν ουρά, αν και ήταν κοντά στη γη. Άρα οι ουρές των κομητών δεν πρέπει να θεωρούνται ως ένα μόνιμο χαρακτηριστικό τους. Στην απαρίθηση και εμφάνιση των κομητών αναφέρονται οι Ρικκίολος, Λεϊβνίτιος, Πιγγρέ (*Κομητογραφία*), Μεσσιέ, Μεσαίν, η κόρη του Έρσχελ, ο Λάμπερτ και από τους αρχαίους συγγραφείς ο Σενέκας, με αναφορές στον Ποσειδώνιο. Οι φιλόσοφοι θεωρούσαν ότι οι κομήτες ήταν πλανήτες με παντοτεινή κίνηση και σταθερές περιφορές. Ο Σενέκας αποδίδει την άποψη αυτή στους παλαιούς Χαλδαίους. Ήταν όμως και άποψη του Αναξαγόρα, πολλών πυθαγορικών και άλλων φιλοσόφων, καθώς και των Απολλωνίου του Μυνδίου, Ιπποκράτους του Χίου, Αισχύλου, Διογένους, Φαβρωνίου, Αρτεμιδώρου και Δημοκρίτου. Περίφημοι άνδρες, όπως οι Αριστοτέλης, Πτολεμαίος, Τύχων, Βάκων, Γαλιλαίος, Εβέλιος, Λογγομοντάνος, Κέπλερ, Ρικκίολος, Λαΐρ, θεώρησαν τους κομήτες ως σώματα νέα με εφήμερη ύπαρξη. Πολλοί από αυτούς τους θεώρησαν ως σώματα υπό τη σελήνη ή μετέωρα της ατμοσφαιράς. Ο Κασσίνης θεώρησε ότι οι κομήτες φύονταν από αναθυμιάσεις άλλων αστερών (*Επιτομή των παρατηρήσεων περί του κομήτου, 1680*). Την ίδια άποψη είχε και ο Αριστοτέλης και αυτή επικράτησε στα σχολεία στους αιώνες της αμαθείας. Για το λόγο αυτό οι αστρονόμοι δεν προσπάθησαν να προσδιορίσουν τις κινήσεις τους. Ο Τύχων ήταν ο πρώτος που παρατήρησε για πολύ καιρό και με προσοχή τον κομήτη του 1577, συνέθεσε ένα βιβλίο για αυτόν και βρήκε ότι αρκετά από τα φαινόμενά του μπορούσαν να παρασταθούν, αν υποθεθεί ότι η τροχιά του γύρω από τον ήλιο περιείχε τις τροχιές του Ερμή και της Αφροδίτης. Στο σύγγραμμά του έδειξε ότι οι κομήτες είναι σώματα που βρίσκονται πολύ ψηλά υπεράνω της μέσης χώρας. Ο Τύχων ανέτρεψε το παλαιό σύστημα των στερεών (σφαιρών), όπως ακριβώς ο Νεύτων μετεχειρίστηκε αργότερα τους κομήτες για να ανατρέψει το πλήρες του Καρτεσίου και την υπόθεση των δινών. Ο Κέπλερ αφού βρήκε ότι οι παρατηρήσεις του κομήτη του 1618 συμφωνούσαν καλύτερα με ευθεία γραμμή παρά με κύκλο, θεώρησε ότι η κίνηση των κομητών ήταν ευθύγραμμη. Ο Κασσίνης θεώρησε ότι η κίνηση γινόταν περί τη γη. Ο Εβέλιος (*Κομητογραφία, 1668*) έδειξε ότι η οδός των κομητών ταίριαζε περισσότερο με παραβολή περιγεγραμμένη περί τον ήλιο. Η εύρεση της έλξεως άνοιξε νέο ουρανό στους φιλοσόφους. Ο Νεύτων βλέποντας ότι

οι άλλοι πλανήτες υπόκεινται στην κεντρική δύναμη του ηλίου, θεώρησε ότι οι κομήτες έπρεπε να συμπεριληφθούν στον αριθμό των πλανητών και να ακολουθούν τους αυτούς νόμους στην κίνησή τους περί τον ήλιο. Οι τροχιές τους να είναι πολύ έκκεντροι, δηλ. επιμήκεις για να εξηγηθεί η μακρά τους απουσία. Εξετάζοντας την πορεία του κομήτη του 1680, ο Νεύτων βρήκε ότι ένα μέρος μιας έλλειψης πολύ επιμήκους ή μιας παραβολής συμφωνούσε εντελώς με όλες τις παρατηρήσεις, μόνο αν υποθεθούν τα εμβαδά ανάλογα με το χρόνο, όπως στις πλανητικές κινήσεις, οπότε δεν αμφέβαλε πλέον ότι οι κομήτες είναι πλανήτες περιοδικοί ή παλαιοί, όπως και οι άλλοι. Ο Άλλεϋ έκαμε χρήση αυτών των αρχών σε διαφόρους κομήτες, επιλέγοντας τους άριστα παρατηρηθέντες. Σταδιακά επέκτεινε τους υπολογισμούς του σε 24 και το 1705 εξέδωσε τα στοιχεία αυτών των 24 παραβολών στην *Κομητογραφία* του.

ΠΗΓΗ: Φιλιππίδου Δ.Δ., *Επιτομή Αστρονομίας...*, τόμ. Β', Βιέννη 1803, σ. 190-199.

κομήτες: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] πλανήτες που καταγράφουν ελλειπτικότερες τροχιές, των οποίων το φως σε σχήμα κόμης αποτελεί την ατμόσφαιρα τους, όπου και αντανakλώνται οι ακτίνες του ηλίου.

ΠΗΓΗ: Ιωαννίδου Π. Σμυρναιού, *Γεωγραφία Αστρονομική...*, Παρίσι 1825, σ. 45.

κομήτες: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] εκλαμβάνονται από τους αμαθείς ως εικόνες τρόμου, γιατί εμφανίζονται σπανίως. Είναι όμως πλανήτες, όπως η γη και παίρνουν το φως τους από τον ήλιο. Οι χυδαίοι (αδαείς) θεωρούν τον κομήτη πύρινο σώμα που μπορεί να μεταδώσει φωτιά στον πλανήτη ο οποίος τον πλησιάζει και εκλαμβάνουν την ουρά του ως αναθυμιάσεις φωτιάς. Δεν είναι όμως φωτιά, γιατί μέσα από αυτή μπορεί κανείς να δει τα άστρα, τα οποία δεν θα μπορούσαν να φανούν, αν ήταν πραγματική φωτιά.

ΠΗΓΗ: Ρήγα Βελεστινλή Θετταλού, *Φυσικής Απάνδισμα...*, Βιέννη 1790, σ. 20.

κομμανδιτής: [ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] ο *αυτουργός της κομμανδίτας* (της σιωπηράς συμφωνίας). (σημ.: ετερόρρυθμος εταίρος.)

ΠΗΓΗ: Αγνώστου, *Διδασκαλία Εντελής συστηματική...*, Ιάσσιον 1817, σ. 69.

κοπερνίκειο σύστημα: [ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑ] ο Κοπέρνικος θεωρεί α) ότι ο κόσμος είναι άπειρος, β) ότι γύρω από τον ήλιο και έκαστο των αστερών, που είναι σαν τον ήλιο, περιστρέφονται κάποια σώματα σαν τη γη, έχοντας τον ως κέντρο, γ) ότι τα σώματα αυτά κατοικούνται. Όμως όλα αυτά είναι παράλογα και φυσικώς αδύνατα και ασύστατα. *Εκ ψευδούς λήμματος συνάγεται ότι ο ήλιος είναι το κέντρο του*

κόσμου και εκ ψευδούς υπολήψεως ότι οι πλανήται είναι κατοικημένοι όπως η γη. Σώμα φυσικό, όπως ο κόσμος, δεν είναι δυνατό να είναι άπειρο. Η άποψη αυτή άλλωστε περί της απειρίας, όταν διατυπώθηκε προ δύο χιλιάδων ετών στις διατριβές των φιλοσόφων, αποδοκιμάσθηκε και δεν αποτελεί παρά μία πλάνη. Το πολύκροτο σύστημα του Κοπερνίκου είναι ψευδές και ασύστατο. Και ενώ παρουσιάζεται ως απλούστερο του Πτολεμαϊκού, δεν στερείται πολυπλοκότητας, διότι υποθέτει τρεις κινήσεις της γης και μάλιστα διαφορετικού μεταξύ τους γένους και είδους. Ο ήλιος δεν αποτελεί κέντρο των πλανητών και οι πλανήτες δεν είναι κατοικημένοι όπως η γη. Ο κόσμος χωρίζεται σε δύο τμήματα, ευρισκόμενα πάνω και κάτω από τη σελήνη και δεν υπάρχουν φαινόμενα που θα μπορούσαν να ανατρέψουν την αμετάβλητη συμμετρία του κόσμου. Ούτε κομήτες ούτε αστέρες φαινόμενοι γεννήθηκαν πάνω από τη υπερσελήνια περιοχή, ούτε παρατηρήθηκαν ποτέ τέτοια φαινόμενα. Κατά τους οπαδούς της κοπερνίκειας θεωρίας, κάθε πλανήτης περιοδεύει υπό την επήρεια μιας επικέντρου (κεντρομόλου) και αποκέντρου (φυγόκεντρου) δύναμews, από τις οποίες γίνεται η κυκλική - περιοδική κίνησή τους, όπως το επινόησε ο κλεινός Κοπέρνικος. Η επίκεντρος και φυγόκεντρος δύναμη των πλανητών δεν είναι όμως δεκτές. Η νευτώνεια θεωρία της έλξης αδυνατεί να ερμηνεύσει την κίνηση των πλανητών του ηλιακού συστήματος. Γιατί στην πραγματικότητα κάθε πλανήτης περιοδεύει λόγω του έλκειν και μη έλκειν, του απωθείν και μη απωθείν (της έλξης και της απώθησης). Οι εκκεντρισμοί των κομητών, οι περιοδεύσεις και καταδύσεις τους στο κενό διάστημα δεν στηρίζουν την ορθότητα των νέων ιδεών. Διότι: α) Η παραβολική κίνηση των κομητών αντικείται στην ολική επανάκαμψη (περιοδικότητα) που επιβάλλει η αρχή της βαρύτητας. β) Έχουν παρατηρηθεί αστέρες ή κομήτες κινούμενοι σε ευθεία γραμμή. Και γ) οι κινήσεις στο κενό δεν ερμηνεύονται ούτε με την καρτεσιανή θεωρία περί δινών ούτε με τη νευτώνεια. Διότι στο κενό παύει η των εκτός των σωμάτων επενέργεια και οι δίνες δεν επενεργούν. Ο συνδυασμός αποκέντρου και επικέντρου δύναμews δεν μπορεί να ερμηνεύσει τις κοπερνίκειες υποθέσεις. Οι παρατηρήσεις των νεωτέρων βασίζονται όχι αλώς στην αίσθηση, αλλά στην τεχνική αίσθηση, την όραση δηλαδή, που βοηθούμενη από τα τηλεσκόπια μεγεθύνει τα σώματα και παριστάνει τα εντελώς αόρατα ή μικροφανή στον ουρανό, μείζονα και καταφανή. Αυτή όμως δεν μπορεί να μας πείσει ότι πράγματι γίνονται στον ουρανό τέτοιες μεταβολές. Οι νεωτεριστικές αυτές απόψεις εισί λόγοι χυδαίων και φρονήματα αμαδών. Ου μέντοι φιλοσόφων και επιστημόνων ανδρών, οίτινες φύσιν και κίνησιν κατάμαδον.

ΠΗΓΗ: Μακραιού Σεργίου, *Τρόπαιον Εκ της Ελλαδικής πανοπλίας κατά των οπαδών του Κοπερνίκου εν τρισί διαλόγοις*, Βιέννη 1797, σ.3 -11, 16, 24-28, 38 -39, 52, 62, 68 - 70.

κοράλλια: [ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ] ωραία και αξιόλογα προϊόντα της θάλασσας, για τη γένεση των οποίων οι άνθρωποι είχαν για πολύ καιρό αμφιβολίες. Αυτά δεν είναι θαλάσσια φυτά, όπως λανθασμένα θεωρούσαν οι παλαιοί, αλλά οικοδομές και φωλιές αναρίθμητων και μικρότατων ζωυφίων της θάλασσας, από το γένος των πολυπόδων, όπως πλέον έχει αποδειχτεί με τα ακριβή πειράματα των φυσιολόγων. Τα κοράλλια διαιρούνται σε λιθοκοράλλια που είναι κατακόκκινα, λευκοκόκκινα, φαιά, γαλανά και κερατοκοράλλια που είναι μελανά, πυρώδη, λευκογάλανα, σκούρα σταχτιά, τα μεν σκληρά και λιθώδη, τα δε κερατώδη και ευλύγιστα. Μεταξύ των λιθοκοραλλίων ανήκει και ο φαιός κοραλλοαμανίτης, που για το αμανιτοειδές του σχήμα (το όμοιο με μανιταριού) ονομάζεται αμανίτης θαλάσσιος.

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Μανουήλ και Κυριακού, *Εικονολογία παιδική...*, τόμ. 1, Βιέννη 1810, σ. 1-2.

Κόρδουβα: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] Cordova, πόλη της Ισπανίας.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνοψις της παλαιάς γεωγραφίας...*, Βιέννη 1819, σ. 165.

κορρέντε χρήματα: [ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] το κυκλοφορούν νόμισμα, τα τρεχούμενα χρήματα, τα προσφάτως κεχαραγμένα, που χρησιμοποιεί ο λαός. Ο Βάγκος (τράπεζα) δέχεται μόνο εκείνα τα κατά την παλαιάν τιμήν κεχαραγμένα και όχι τα τρεχούμενα. Τα τρεχούμενα χρήματα έχουν περί τα 20 % μικρότερη αξία από εκείνα του Βάγκου. (σημ.: τρέχον νόμισμα.)

ΠΗΓΗ: Δούκα Κωνσταντίνου Μ., *Πρακτική Αριθμητική...*, τόμ. Β', Βιέννη 1820, σ. 181.

κοσμογραφία γενικώς: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] η επιστήμη που περιγράφει τον κόσμο στο σύνολό του και τις ιδιότητές του. Διαιρείται εις την ιδίως λεγομένη κοσμογραφία, την ουρανομετρία, τη γεωγραφία.

ΠΗΓΗ: Νοταρά Χρύσανθου, *Εισαγωγή εις τα γεωγραφικά και σφαιρικά*, Παρίσι 1716, σ. 2.

κοσμογραφία ιδίως: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] η επιστήμη που ασχολείται με όσα βρίσκονται στο διπλό αυτό κόσμο, δηλαδή τον αιθέριο και τον υπό την σελήνη και στοιχειώδη.

ΠΗΓΗ: Νοταρά Χρύσανθου, *Εισαγωγή εις τα γεωγραφικά και σφαιρικά*, Παρίσι 1716, σ. 2.

κοσμολογία ή καθόλου φυσική: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] η επιστήμη που πραγματεύεται τα περί του κόσμου, διαφοροποιούμενη ωστόσο από την κοσμογραφία (κοσμογονία). Λαμβάνοντας το παν ως αρμονικό σύνολο μερών, την κίνηση και

αρμονία των οποίων εξασφαλίζει ένα ον ανώτερο, η κοσμολογία επιδιώκει να γνωρίσει τους νόμους που διέπουν τα μέρη του παντός και τις αιτίες των αισθητών αποτελεσμάτων του φυσικού κόσμου, που παραμένουν άγνωστες. Πραγματείες κοσμολογίας εξέδωσαν οι Ουόλφιος, Μαουπερτούιος, Λεϊβνίτιος.

ΠΗΓΗ: Παμπλέκη Χριστόδουλου, *Περί Φιλοσόφου, Φιλοσοφίας...*, Βιέννη 1786, σ. 42-46.

κόσμος: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] το μέγα του Θεού κτίσμα. Κατά τους Αναξαγόρα, Ησίοδο, Ορφέα, ο κόσμος είναι χάος μεταστραφέν σε ευταξία. Το χάος ορίζεται ως κόσμος άμορφος και άτακτος. Με όσα γράφει στα *Αρέσκοντα* ο Πλούταρχος, κατά τον Πυθαγόρα κόσμος είναι η συμπερίληψη των πάντων. Κατά τον Εμπεδοκλή ο κόσμος είναι όσα περιέχονται εντός της τροχιάς του ηλίου. Κατά τον Πλάτωνα, στο έργο *Τίμαιος*, ο κόσμος είναι ζώο έμψυχο με νου, που γεννήθηκε χάρη στην πρόνοια του Θεού, κατ' απομίμηση των ιδεών, εικόνα του αληθούς λόγου. Κατά τους Στωικούς ο κόσμος είναι όλον χωρίς κενό. Κατά τον Αριστοτέλη κόσμος είναι η των όλων τάξη και διακόσμηση *υπό Θεού και δια του Θεού φυλαττόμενη*. Στο *Περί Ουρανού* αναφέρει ότι ο κόσμος είναι το όλον που περικλείεται από την τροχιά του πλέον απομακρισμένου ουρανίου σώματος ή η σύσταση του όλου. Κατά τον Κλεομέδοντα ο κόσμος είναι σύστημα εξ ουρανού και γης και εκ των φύσεων (σωμάτων) που περιλαμβάνονται σε αυτά. Κατά τον Γρηγόριο Νύσσης κόσμος είναι αρμονία και μουσική πολυειδώς και ποικίλως προσαρμοσμένη σύμφωνα με μία τάξη και ένα ρυθμό, τα οποία ποτέ δεν διασπώνται. Κατά τον Γεράσιμο (Βλάχο) κόσμος καθ' υπεροχήν είναι ο Θεός. Σωματικώς ως κόσμος ορίζεται το εκ των πέντε στοιχείων σύστημα. Νοητός κόσμος είναι οι ιεραρχίες των αγγέλων. Αρχοειδής κόσμος είναι ο έκπυρος ουρανός. Κατά το Βασίλειο παλαιότερη κατάσταση από αυτή της γένεσως του κόσμου, αρμόζουσα στις υπερκόσμιες δυνάμεις, είναι η υπερχρόνια, η αιώνια και αμετάβλητη (δηλαδή ο Θεός). Με μεταφορική έννοια κόσμος θεωρείται ο άνθρωπος και έκαστο των ζώων, διότι αυτά συνίστανται εκ στοιχείων, χυμών, οστών, σαρκός και φλεβών, στα οποία αναλογούν - αντιστοιχούν ο μέγας κόσμος και τα εκείνου μόρια.

ΠΗΓΗ: Βλάχου Γερασίμου, *Αρμονία οριστική των όντων...*, Βενετία 1661, σ. 83.

κόσμος: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] όρος με τον οποίο οι αστρονόμοι και οι φιλόσοφοι προσδιορίζουν το παν όλο (σύμπαν), το οποίο διαιρούν σε δύο μέρη: το στοιχειώδες και το αιθέριο.

ΠΗΓΗ: Νοταρά Χρύσανθου, *Εισαγωγή εις τα γεωγραφικά και σφαιρικά*, Παρίσι 1716, σ. 12.

Κόσμος Άγνωστος: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] το τμήμα της γης, το οποίο διαιρείται στον Αρκτικό και Ανταρκτικό Άγνωστο Κόσμο.

ΠΗΓΗ: Πύρρου Διονυσίου του Θετταλού, *Γεωγραφία Μεθοδική Απόσης της Οικουμένης...*, Βενετία 1818, σ. 109.

κόσμος μικρός: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] ονομάζεται από τους σοφούς ο άνθρωπος, λόγω της αναλογίας και ομοιότητάς του με τον μεγάλο κόσμο. Η κατασκευή των χεριών μας —πέντε δάκτυλοι— μας δίνει την ευκολία να κατανοήσουμε κατ' αντιστοιχίση την τάξη και τη διάκριση των ζωνών του ουρανού.

ΠΗΓΗ: Νοταρά Χρύσανθου, *Εισαγωγή εις τα γεωγραφικά και σφαιρικά*, Παρίσι 1716, σ. 41.

Κόσμος Νέος: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] το ένα από τα δύο ημισφαίρια στα οποία διαιρείται η γη, το κάτω ημισφαίριο. Αυτό διαιρείται σε δύο μέρη, τη Βόρειο Αμερική και τη Νότιο Αμερική.

ΠΗΓΗ: Πύρρου Διονυσίου του Θετταλού, *Γεωγραφία Μεθοδική Απόσης της Οικουμένης...*, Βενετία 1818, σ. 109.

Κόσμος Παλιός: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] το ένα από τα δύο ημισφαίρια στα οποία διαιρείται η γη, το άνω ημισφαίριο. Αυτό διαιρείται σε τρία μέρη, την Ευρώπη, την Ασία, την Αφρική.

ΠΗΓΗ: Πύρρου Διονυσίου του Θετταλού, *Γεωγραφία Μεθοδική Απόσης της Οικουμένης...*, Βενετία 1818, σ. 109.

κοσμοσοφία: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] η επιστήμη η οποία υποθέτει τις αρχές και την τάξη της συστάσεως του παντός.

ΠΗΓΗ: Βουλγάρεως Ευγενίου, *Γενουησίου Στοιχεία της Μεταφυσικής...*, Βιέννη 1806, σ. 3.

κουασία η πικρά: [ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ] φαρμακερό φυτό. Η πικροκουασία εξ αιτίας της ιαματικής της δύναμης έγινε φυτό γνωστό και αξιόλογο. Είναι θάμνος μεσαιού μεγέθους και φυτρώνει άγρια σε πολλούς τόπους της Μεσημβρινής Αμερικής και μάλιστα στην Καϊέννη και Σουρινάμη (Cayenne, Suriname), σε παραποταμίες όχθες. Οι μίσχοι της έχουν 3-4 ζεύγη φύλλων μακρών και οξυκατάληκτων, που φαίνονται ως πτέρυγες. Τα πεντάφυλλα και κόκκινα άνθη της φυτρώνουν σταχσειδώς. Η ρίζα της γίνεται πολλές φορές ισοπαχής με βραχίονα και τη χρησιμοποιούν ως ιατρικό. Οφείλει το όνομά της σε κάποιον Νίγρο ονομαζόμενο Κουασή ή Κοασή, που πρώτος ανακάλυψε την ιαματική της δύναμη. Η ρίζα της είναι ελαφρά πορώδης και αρκετά σκληρή. Είναι δε τόσο πικρή που μεταδίδει την πικρία αυτή

ακόμη και στο κρύο νερό. Προξενεί ωφέλεια μεγάλη σε πολλές αρρώστιες και μάλιστα στις νευρικές παθήσεις. Η γνήσια κουασία είναι πολύ ακριβή και γι' αυτό πολλές φορές νοθεύεται με άλλη κατώτερης ποιότητας. (σημ.: κάσσια, πίκραινα: δένδρο της οικογένειας των σιμαρουβιδών, το ξύλο των οποίων χρησιμοποιείται στη φαρμακευτική.)

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Μανουήλ και Κυριακού, *Εικονολογία παιδική...*, τόμ. 5, Βιέννη 1811, σ. 1-2.

Κουεβέκ: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] μέρος της Κανάδας (του Καναδά) στην Αγγλική Βόρειο Αμερική, παρά τον ποταμό Λαυρέντιο, μητρόπολη της Αγγλικής διοικήσεως. Σε μια νήσο του Λαυρεντίου βρίσκεται η αξιοθέατος πόλις του Μοντρεάλ. (σημ.: Κεμπέκ.)

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνοψις επιστημών δια τους πρωτοπείρους...*, Βιέννη 1819, σ. 210.

κουμέρκιον: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] όρος προερχόμενος από τον λατινικό όρο commercium, που σημαίνει εμπορική συμφωνία. Με αυτόν δηλώνεται ο προσδιορισμός των τελών εκφόρτωσης σε λιμένα ή σκάλα θαλάσσης. (προσδιορισμός ποσοστού).

ΠΗΓΗ: Γλυτζούνη Μανουήλ, *Βιβλίον Πρόχειρον τοις πάσι...*, Βενετία 1568, σ. 97.

κούρσον: [ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] η τρεχούμενη τιμή του καμβίου (της συναλλαγματικής). Προέρχεται από την ιταλική λέξη correre, που σημαίνει τρέχειν. (σημ.: ισοτιμία.)

ΠΗΓΗ: Δημητρίου Θωμά του Σιατιστέως, *Χειραγωγός Έμπειρος της Πραγματείας...*, Βιέννη 1809, σ. 258.

κρατήρες: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] οι εκ του πυρός διαρρήξεις κυρίως των βουνών. Το πυρ αυτό προέρχεται από τα εμπρήσιμα σώματα, τα οποία διαλύοντας το ύδωρ περιέχουν οξυγόνο και εκλύουν υδρογονικό πνεύμα. Από αυτό άλλο υψώνεται και άλλο αναφλέγεται με την προσέγγιση του ατμοσφαιρικού αέρα και έτσι δημιουργούνται τα παράδοξα φαινόμενα των διαρρήξεων. Σε αυτές είναι αναγκαία η συνδρομή όχι μόνο του ύδατος αλλά και του αέρα. Π.χ. ζύμη θείου και σιδήρου, βρεγμένη με λίγο νερό και ερχόμενη σε επικοινωνία με τον αέρα, φουσκώνει και δημιουργεί αεροειδή πνεύματα και ανάβει. Το θερμαντικό προξενεί πυρ. Δεν είναι παράδοξο που από τις διαρρήξεις της γης πετάγεται έξω ύλη. Η ύλη αυτή μπορεί να είναι λασπώδης ή υδατώδης.

ΠΗΓΗ: Βαρδαλάχου Κωνσταντίνου, *Φυσική Πειραματική...*, Βιέννη 1812, σ. 602-603.

κρεμαστήρια: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] τα εκκρεμμή. Ευρετής τους θεωρείται ο Ουγένιος, που άκμασε κατά το β' μισό του 17ου αιώνα.

ΠΗΓΗ: Δαρβάρεως Δημητρίου Νικολάου, *Επιτομή Φυσικής...*, τόμ. Α', Βιέννη 1812, σ. 61-63.

κρηπής φιλοσοφίας: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] ένα από τα δύο μέρη της Φιλοσοφίας, αν εξαιρέσουμε την Εμπειρική Ψυχολογία που αποτελεί την προπαρασκευή στη Φιλοσοφία. Αυτή ονομάζεται και Φιλοσοφική Αρχαιολογία, Πρωτότυπος Φιλοσοφία, Στοιχειώδης Φιλοσοφία ή Φιλοσοφία Διαβατική, διότι : α) Περιέχει τις αρχές και τα στοιχεία του φιλοσοφείν. β) Είναι ανώτερη πάσης φιλοσοφικής έρευνας κατά τη θεωρία και πράξη, καθώς ανάγεται μέχρι αυτές τις αρχές από τις οποίες λαμβάνουν τη δυνατότητα θεμελίωσης η θεωρητική και πρακτική φιλοσοφία. Αλλά κάθε φιλοσοφία θα μπορούσε να ονομασθεί διαβατική όταν είναι αμιγής και καθαρή, διακρινόμενη έτσι από την εφηρμοσμένη. Ιδιαίτερο λοιπόν αυτής όνομα είναι Κρηπής της Φιλοσοφίας. Αυτή αντιδιαστέλλεται προς την Παράγωγο ή Δευτέρα φιλοσοφία, η οποία λαμβάνει τις αρχές της από την Πρώτη Φιλοσοφία.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνταγμα φιλοσοφίας*, τόμ. Α', Βιέννη 1818, σ. 9-10, 201-202.

κριτική των ορισμών: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] οι ορισμοί, ως η βάση της τέχνης του συλλογίζεσθαι, θεωρήθηκαν ως το μόνο θεραπευτικό μέσο των καταχρήσεων των γλωσσών. Τα ελαττώματα των γλωσσών γίνονται αισθητά κυρίως στις λέξεις των οποίων η εκδοχή δεν είναι προσδιορισμένη ή σε εκείνες που δεν έχουν σαφές νόημα. Η θέληση να επιφέρουν οι άνθρωποι θεραπεία σε αυτό το ελάττωμα και επειδή υπάρχουν λέξεις τις οποίες μπορούν να ορίσουν, τους οδήγησε στην απόφαση να τις ορίσουν όλες. Έτσι οι ορισμοί χρησιμοποιήθηκαν ως η βάση της τέχνης του συλλογίζεσθαι και αντιμετωπίστηκαν ως αρχές. Όμως αρχή σημαίνει την κατάσταση ενός που αρχίζει κάτι και κατ' αναλογία τις πρώτες και θεμελιώδεις διδασκαλίες τις οποίες χρησιμοποιεί κάποιος ως αφετηρία και προχωρά σε κάποιες άλλες. Έτσι αντιμετωπίσαν αρχικά τους ορισμούς οι άνθρωποι. Ύστερα όμως από την πολλή χρήση, έφτασαν να τους μεταχειρίζονται από συνήθεια, μηχανικώς, χωρίς να προσκολλούν σε αυτούς ιδέες. Η ανάγκη του να ορίσουμε κάτι δεν είναι παρά η ανάγκη να δούμε τα πράγματα πάνω στα οποία θέλουμε να συλλογιστούμε και αν μπορούμε να δούμε τα πράγματα χωρίς να τα ορίσουμε, οι ορισμοί γίνονται ανωφελείς, πράγμα που συμβαίνει ως επί το πλείστον, επειδή η ανάλυση είναι αυτή που πρέπει να προσδιορίσει τις ιδέες μας, λαμβάνοντας ως αρχή των γνώσεών μας τις ασθήσεις. Οι αγώνες εκείνων που προσπαθούν να ορίσουν τα πάντα κατά το πρότυπο της Γεωμετρίας είναι μάταιοι. Οι γεωμέτρες προκατειλημμένοι ότι πρέπει να τα ορίζουν

τα πάντα, αγωνίζονται συχνά ματαίως και ζητούν ορισμούς που δεν βρίσκουν. Ας μη λέμε λοιπόν ότι στις αναζητήσεις μας πρέπει να έχουμε για αρχές μας τους ορισμούς. Ας λέμε απλούστερα ότι πρέπει να αρχίζουμε καλά, δηλαδή να βλέπουμε τα πράγματα καθώς είναι και ας προσθέσουμε ότι για να τα βλέπει κάποιος έτσι, πρέπει να αρχίζει από την ανάλυση. Οι ορισμοί είναι ανωφελείς και η ανάλυση είναι αυτή που πρέπει να προσδιορίσει τις ιδέες μας.

ΠΗΓΗ: Φιλίππιδου Δανιήλ Δημητρίου, *Η Λογική ή Αι πρώται αναπτύξεις της τέχνης του στοχάζεσθαι...*, Βιέννη 1801, σ. 180-186.

κρυπτόν θερμαντικόν: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] δεν αποτελεί συστατικό του σώματος, αλλά απλώς βρίσκεται στους πόρους του, όπως το ύδωρ στον σπόγγο. Όταν το σώμα πυκνωθεί, το θερμαντικό αυτό διώκεται από το σώμα. Το θερμαντικό εκτείνει ακατάπαυστα το σώμα, νικώντας τη συγγένεια της επισυναγωγής.

ΠΗΓΗ: Βαρδαλάχου Κωνσταντίνου, *Φυσική Πειραματική...*, Βιέννη 1812, σ. 53-54.

κρυσταλλοπεδιάδα: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] κομμάτια διαυγών πάγων κοντά στους πόλους, που καλύπτουν μια συνεχή και σταθερή έκταση. Η θέα τους προξενεί απεριγραπτή και απροσδόκητη εντύπωση στη φαντασία. Φαίνονται ως βουνά και νήσοι, που έχουν έκταση ένα έως δύο αγγλικά μίλια και υψώνονται πάνω από την υδάτινη επιφάνεια περισσότερο από 100 πόδια. Η περιφέρεια τους καλύπτεται από πάγους μικρούς, διατρυπημένους και σπογγώδεις, αποτέλεσμα της διάλυσης που υφίστανται από τα κύματα.

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Μ., Κ., *Εισαγωγή Γενική της Γεωγραφίας...*, τόμ. Β', Βιέννη 1816, σ. 53-56.

κρυσταλλώνες των Άλπεων: [ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ] οι γεμάτες με πάγους κοιλάδες των Άλπεων, του πιο ψηλού τόπου του Παλαιού Κόσμου από τους οποίους άλλοι είναι υψηλότεροι και απόκρημνοι, ευρισκόμενοι μεταξύ πετρωδών κορυφών και άλλοι βαθύτερα, εκτεινόμενοι στους πρόποδες του υψηλότερου όρους Μοντ-Μπλανκ. Ο μέγιστος και αξιολογότερος κρυσταλλώνας είναι η Κρυσταλλοθάλασσα, κοντά στο βουνό Μοντανβέρτ. Αυτή είναι μια μικρή κοιλάδα γεμάτη με κρύσταλλα. Μοιάζει με θάλασσα της οποίας τα κύματα έγιναν συμπαγή αιφνιδίως, όχι όσο διαρκούσε η τρικυμία αλλά αμέσως μετά, όταν καταπραΰνθηκε ο άνεμος και ταπεινώθηκαν τα κύματα. Τα κρυστάλλινα αυτά κύματα έχουν εν τω μεταξύ μεγάλες και βαθιές σχισμάδες, που στο εσωτερικό φαίνονται γαλανές, στις οποίες κατακρημνίζεται εύκολα ο οδοιπόρος. Και στις δύο πλευρές της κρέμονται μεταξύ των κορυφών άλλοι μικρότεροι κρυσταλλώνες και πίσω από αυτή φαίνεται το

χιονοσκέπαστο Ιουράσον, ένα από τα ψηλότερα βουνά των Άλπεων. Κάτω από τους ωραίους και άγριους αυτούς κρυσταλλώνες εκρέουν αναρίθμητες πηγές και ρυάκες με νερό κρυσταλλώδες. Συχνά ακούγεται βροντώδης κρότος στην κοιλάδα, ο οποίος προξενείται από υπέρογκους κρυστάλλους που αποκόπτονται από το ύψος των κρυσταλλώνων και κατακρημνίζονται στα βάθη. Πολλές φορές τα κρύσταλλα αυτά έχουν παχύτητα πολλών εκατοντάδων ποδών. Διαλύονται όμως συνεχώς από το κάτω μέρος και γι' αυτό εξορμά ακατάπαυστα το νερό κάτω από αυτά και εκπηδούν ποταμοί μέγιστοι. Η επιφάνεια των κρυσταλλώνων δεν είναι λεία και γλισχρή, αλλά κοκκοειδής και τραχεία, έτσι μπορεί κανείς, αν θέλει, να περιπατήσει πάνω τους χωρίς κίνδυνο. (παγετώνες)

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Μανουήλ και Κυριακού, *Εικονολογία παιδική...*, τόμ. 8, Βιέννη 1812, σ. 1-2.

κρυστάλλωσις: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] κατάσταση στην οποία περιέρχεται το ύδωρ και η οποία δεν διαμορφώνεται ταυτόχρονα, αλλά έχει αρχή, πρόοδο και τέλος. Αρχικά παρατηρείται στην επιφάνεια του ύδατος που εφάπτεται στον αέρα, όπου σχηματίζεται λεπτότατος κρύσταλλος σαν λεπτό δέρμα. Στη συνέχεια επιμήκη και σφαιροειδή λεπτά κρύσταλλα, σαν νήματα, αρχίζοντας από τις πλευρές του αγγείου, φέρονται προς διάφορες κατευθύνσεις. Έπειτα άλλα, που τέμνουν και μετά από αυτά άλλα περισσότερα, πλατύτερα σαν πέταλα, συμπλέκονται και αποτελούν όλον το κρύσταλλο, του οποίου το εξωτερικό μέρος φαίνεται συνεχές και διαφανές, το εσωτερικό και μάλιστα το μέσο, αφεγγές και διακεκομμένο, λόγω του ότι παρεμβάλλονται αερώδεις φυσαλίδες, ενώ το πάνω κυρτό και ανώμαλο. Ο κρύσταλλος επιπλέει στο ύδωρ και όσο περισσότερες είναι οι φυσαλίδες στο εσωτερικό του, τόσο ελαφρότερος φαίνεται. Η ειδική βαρύτητά του σε σχέση με αυτή του ύδατος είναι 8 : 9. Όταν το ύδωρ μετατρέπεται σε κρύσταλλο εκτείνεται, γιατί διαφορετικά δεν θα μπορούσε να είναι ελαφρότερος του ύδατος. Οι Φλωρεντίνοι φιλόσοφοι απέδειξαν την έκταση του ύδατος με εμφανή πείρα. Ο κρύσταλλος εκτεινόμενος συντρίβει όχι μόνο κατασκευασμένα από όστρακο αγγεία, αλλά και γυάλινα, λίθινα και μεταλλικά σκεύη. Το ύδωρ μετατρέπεται σε κρύσταλλο, όχι μόνο με τη φύση αλλά και με την τέχνη. Η αιτία της κρυστάλλωσης ορίζεται διαφορετικά από τους φυσιολογούντες. Αιτία θεωρείται η έξοδος πυρός, η ηρεμία και σύμπτωση των υδατωδών μεριδίων, η είσοδος λεπτών μεριδίων, τα οποία επισυνάπτουν και συγκολλούν τα μερίδια του ύδατος, σαν μικρά καρφιά ή κόλλες. Πιθανότερη είναι η δεύτερη εκδοχή, πράγμα που φαίνεται να επιβεβαιώνει η πείρα και η παρατήρηση. Η κρυστάλλωση του ύδατος αρχίζει, όταν στο θερμόμετρο Φαβρενέτιου η θερμοκρασία του είναι 32 βαθμοί και στου Ρεαουμουρίου 0. Η τήξη του κρυστάλλου

κατά το θερμόμετρο του Φαβρενείτιου γίνεται στους 93 βαθμούς και στου Ρεαουμυρίου πάνω το από το 0, στους 4-9 βαθμούς. Το ύδωρ που έχει μετατραπεί σε κρύσταλλο περιέχει ετεροειδή υλικά μερίδια.

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία Φυσικής εκ νεωτέρων συγγραμμάτων*, τόμ. Β', Λειψία Σάξωνιας 1767, σ. 218-225.

κρυστάλλωσις: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] η μετάβαση των σωμάτων από την κατάσταση της ρευστότητας στην κατάσταση της στερεότητας, λόγω του ότι τα ελάχιστα μόριά τους πηγνύνται και λαμβάνουν καθορισμένο και κανονικό σχήμα. Η κρυστάλλωση γίνεται σε πολλά σώματα, όπως στα υδατώδη μόρια που παγώνουν το χειμώνα στους υαλοπίνακες των παραθύρων, κυρίως όμως παρουσιάζεται στα άλατα τα οποία, όταν κατακαθίσουν διαλυμένα στο ύδωρ, μετατρέπονται σε κρυστάλλους, που το σχήμα τους διαφέρει από το ένα είδος άλατος στο άλλο (π.χ. το κοινό θαλάσσιο άλας έχει κρυστάλλους κυβικούς, η ζάχαρη σφαιροειδείς, η στυπτηρία οκταγώνιους). Η αιτία για την οποία τα αλατώδη μόρια κρυσταλλούνται σε διάφορα σχήματα είναι κατά τη γνώμη των φυσιολόγων η έλξη, η οποία σε άλλα είναι ισχυρότερη ή ασθενέστερη είτε η απώθηση μεταξύ των ελαχίστων μορίων τους.

ΠΗΓΗ: Δαρβάρεως Δημητρίου Νικολάου, *Επιτομή Φυσικής...*, τόμ. Α', Βιέννη 1812, σ. 143-144.

κρύψις ή επισκίασμός: [ΝΑΥΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] η απόκρυψη των αστερών και των πλανητών λόγω παρεμβολής μεταξύ γης και αστερών της σελήνης. Το φαινόμενο αυτό είναι ωφέλιμο στους ναυτικούς για τον προσδιορισμό του μήκους στη θάλασσα.

ΠΗΓΗ: Ρώμπαππα Θεοδοσίου, *Μαθήματα της Ναυτικής Επιστήμης...*, τόμ. Α', Βονωνία της Ιταλίας 1806, σ. 171.

κύβος αριθμού: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] το γινόμενο ενός αριθμού με τον τετράγωνό του. Ο αριθμός σε σχέση με τον κύβο του καλείται *κυβική ρίζα*.

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία μαθηματικών...*, τόμ. Α', Μόσχα 1798, σ. 294.

κύκλοι εγκλίσεων: [ΝΑΥΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] οι μέγιστοι κύκλοι της ουρανίου σφαίρας τους οποίους φανταζόμαστε να περνούν από τους δύο πόλους του κόσμου και να κόβουν τον ισημερινό κατά ορθή γωνία. Ονομάζονται έτσι γιατί μέσω αυτών μετρούμε την εγκλίση των αστερών. Οι κύκλοι εγκλίσεων ονομάζονται *μεσημβρινοί*, όταν σημειώνονται στη γήινη σφαίρα ή στους γήινους χάρτες. Ονομάζονται

και κύκλοι των ωρών, όταν σημειώνονται στην ουράνια σφαίρα ή στους ουράνιους χάρτες.

ΠΗΓΗ: Ρώμπαππα Θεοδοσίου, *Μαθήματα της Ναυτικής Επιστήμης...*, τόμ. Α΄, Βονωνία της Ιταλίας 1806, σ. 140.

κύκλοι μήκους: [ΝΑΥΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] μικροί κύκλοι τους οποίους φανταζόμαστε παράλληλους προς την εκλειπτική. Ονομάζονται έτσι, γιατί πάνω σε αυτούς μετράται το μήκος των αστερών.

ΠΗΓΗ: Ρώμπαππα Θεοδοσίου, *Μαθήματα της Ναυτικής Επιστήμης...*, τόμ. Α΄, Βονωνία της Ιταλίας 1806, σ. 142.

κύκλοι παράλληλοι υψωμάτων: [ΝΑΥΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] μικροί κύκλοι τους οποίους φανταζόμαστε παράλληλους προς τον ορίζοντα τόσο από το πάνω μέρος όσο και από το κάτω. Οι Άραβες τους ονομάζουν *Αλμικάνταρατ*. Αυτοί οι κύκλοι, όσο περισσότερο απέχουν από τον ορίζοντα, τόσο είναι μικρότεροι. Χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν όλα τα σημεία του ουρανού που έχουν το ίδιο ύψωμα. Έτσι δύο αστέρες έχουν το ίδιο ύψος ή βρίσκονται πάνω στον ίδιο *Αλμικάνταρατ*.

ΠΗΓΗ: Ρώμπαππα Θεοδοσίου, *Μαθήματα της Ναυτικής Επιστήμης...*, τόμ. Α΄, Βονωνία της Ιταλίας 1806, σ. 141.

κύκλοι πλάτους: [ΝΑΥΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] οι μέγιστοι κύκλοι της ουρανίου σφαίρας τους οποίους φανταζόμαστε να περνούν από τους δύο πόλους της εκλειπτικής και να τέμνουν αυτήν κατά ορθή γωνία. Αυτοί οι κύκλοι χρησιμεύουν για να μετράμε το πλάτος των αστερών στον ουρανό.

ΠΗΓΗ: Ρώμπαππα Θεοδοσίου, *Μαθήματα της Ναυτικής Επιστήμης...*, τόμ. Α΄, Βονωνία της Ιταλίας 1806, σ. 140-141.

κύκλοι σφαίρας: [ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑ] από τους κύκλους της σφαίρας άλλοι είναι παράλληλοι, άλλοι λοξοί και άλλοι διέρχονται δια των πόλων. Παράλληλοι είναι οι κύκλοι που έχουν τους ίδιους πόλους στον κόσμο. Πέντε κύκλοι παράλληλοι ορίζονται, οι: Αρκτικός, Θερινός Τροπικός, Χειμερινός Τροπικός και Ανταρκτικός.

ΠΗΓΗ: Γορδάτου Κωνσταντίνου Χίου - Πρόκλου, *Εγχειρίδιον Περί της των Σφαιρών Χρήσεως...*, Βενετία 1730, σ. 73.

κύκλοι σφαίρας: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] Οι αστρονόμοι για να κατανοήσουν με περισσότερη ευκολία τον Ουρανό, δηλ. τη *Σφαίρα του Κόσμου* κατασκευάζουν δέκα νοητούς κύκλους: τον Ισημερινό, το Ζωδιακό, τους δύο Κόλourους, τον Ορίζοντα, τον Με-

σημβρινό, τους δύο Τροπικούς —Θερινό και Χειμερινό— και τους δύο Πολικούς —Αρκτικό και Ανταρκτικό. Από αυτούς άλλοι λέγονται ορθοί, άλλοι παράλληλοι και άλλοι λοξοί. Σ' αυτούς ορίζονται κάποιες στιγμές-σημεία, από τις οποίες άλλες είναι κινητές, Ζενίθ - Ναδίρ, και άλλες ακίνητες. Ακίνητες στιγμές είναι 6. Από αυτές οι τέσσερες διαιρούν τον Ουρανό σε δύο ίσα μέρη και είναι ο Αρκτικός και Ανταρκτικός Πόλος, η μοίρα του Κριού, δηλαδή της Δύσεως, η αντικείμενη προς αυτή, δηλαδή η πρώτη μοίρα του Ζυγού ή της Ανατολής. Οι άλλες δύο διαιρούν τη σφαίρα σε άνισα μέρη. Η πρώτη είναι μοίρα του Καρκίνου, στην οποία γίνεται το θερινό ηλιοστάσιο προς τον Αρκτικό Πόλο και η άλλη είναι η αντικείμενη προς αυτήν, δηλαδή η πρώτη μοίρα του Αιγόκερω, στην οποία γίνεται το χειμερινό ηλιοστάσιο προς τον Ανταρκτικό Πόλο. Οι κύκλοι είναι άλλοι κινητοί και άλλοι ακίνητοι. Λέγονται ακίνητοι, όχι διότι δεν κινούνται και αυτοί κατά την κίνηση του ουρανού, αλλά γιατί ευρισκόμενοι πάντοτε σε ίδιους και απaráλλακτους τόπους με εκείνον, δεν κινούνται μήτε μεταβάλλονται κατά τη δική μας κίνηση, όπως οι κινητοί.

ΠΗΓΗ: Νοταρά Χρυσάνθου, *Εισαγωγή εις τα γεωγραφικά και σφαιρικά*, Παρίσι 1716, σ. 15-16.

κύκλος Επακτών: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] η περίοδος των πανσελήνων ή μάλλον η μέθοδος δυνάμει της οποίας ευρίσκονται οι πανσέληνοι μετά τις οποίες πρέπει να εορτάζεται πάντοτε η εορτή του Πάσχα.

ΠΗΓΗ: Μοισιόδακος Ιωσήπου, *Θεωρία της Γεωγραφίας*, Βιέννη 1781, σ. 206.

κύκλος θέσεως: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] κύκλος μεταλλικός ή από κάποια άλλη ύλη, ο οποίος διερχόμενος δια των πόλων της γης και περικυκλώνοντας την σφαίρα με κάποια απόσταση, τη διαιρεί σε δύο ίσα ημισφαίρια, το ανατολικό και το δυτικό. Καλείται κύκλος θέσεως, γιατί όταν επιζητείται ο προσδιορισμός του μήκους και πλάτους ενός τόπου, η δύση και η ανατολή του, αυτός (ο τόπος) τίθεται κάτω από τον κύκλο θέσης. Στις παλαιές σφαίρες ο κύκλος θέσεως επέχει θέση πρώτου μεσημβρινού.

ΠΗΓΗ: Μοισιόδακος Ιωσήπου, *Θεωρία της Γεωγραφίας*, Βιέννη 1781, σ. 14.

κύλισις ή τροχική κίνησις: [ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑ] η τροχική κίνηση του ηλίου (κίνηση περί τον άξονά του) είναι η πρώτη που ανακαλύφθηκε μέσω του τηλεσκοπίου δια της παρατηρήσεως των ηλιακών κηλίδων. Επίσης γνωρίζουμε ότι η γη γυρίζει κάθε ημέρα με μία τροχική κίνηση ή κύλιση και είμαστε επαρκώς βέβαιοι ότι η Σελήνη, ο Ζευς και ο Άρης γυρίζουν και αυτοί γύρω από τον άξονά τους. Η κύλιση ή τροχική κίνηση είναι απολύτως ανεξάρτητη από την περιδίνηση ή περιφορική κίνηση

ως προς την ταχύτητα και διεύθυνση. Δηλαδή ένας πλανήτης μπορεί να ακολουθεί την τροχιά του με μία μετατοπιστική κίνηση από τα δυτικά προς τα ανατολικά, χωρίς να γυρίζει περί τον άξονά του. Η μπορεί να γυρίζει περί ένα οιονδήποτε άξονα αντίθετα (από τα ανατολικά προς τα δυτικά) και με οιαδήποτε ταχύτητα.

ΠΗΓΗ: Φιλιππίδου Δ.Δ., *Επιτομή Αστρονομίας...*, τόμ. Β', Βιέννη 1803, σ. 230-232.

Κυρηναία: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] περιοχή της βορείου Αφρικής, κοντά στην Αίγυπτο. Πόλεις της: Πεντάπολις ή Κυρήνη.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνοψις της παλαιάς γεωγραφίας...*, Βιέννη 1819, σ. 63.

Κύρνος: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] Κορσική.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνοψις της παλαιάς γεωγραφίας...*, Βιέννη 1819, σ. 132.

κύφραι: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] οι χαρακτήρες (σύμβολα, ψηφία) με τους οποίους παριστάνονται οι αριθμοί. Αυτά είναι δέκα, τα εξής: 0 (ζήρος), 1, 2, 3, ..., 9. Οι κύφρες είναι κατά την άποψη των περισσοτέρων ευρήματα των Ινδών. Από αυτούς τα παρέλαβαν οι Άραβες και τα μετέφεραν στην Ισπανία. Γύρω στο 999 μ.Χ. εισήχθησαν στη Γαλλία από κάποιο μοναχό, ονομαζόμενο Γελβέρτο, που αργότερα ανέβηκε στον Παπικό θρόνο και μετονομάστηκε σε Σιλβέστρο. Μέσω αυτού επικράτησαν στην Ιταλία και από εκεί μεταφέρθηκαν και στους Έλληνες. Αυτούς τους ασπάσθηκαν όλοι, εγκαταλείποντας τους πατροπαράδοτους χαρακτήρες, λόγω του ότι ήταν εύχρηστοι στις αριθμητικές πράξεις. (σημ.: αριθμητικά σύμβολα, ψηφία.)

ΠΗΓΗ: Κοσμά, Μπαλάνου Βασιλοπούλου, *Έκθεσις συνοπτική αριθμητικής, αλγεβρας και χρονολογίας*, Βιέννη 1798, σ. 3-5.

κώδηξ: [ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] λατινική λέξις *Codex*, αρχαιότερα *Caudex*, σημαίνουσα ό,τι σημαίνει και η ελληνική λέξη *Βίβλος*: κορμός και φλοιός δένδρου, έπειτα και βιβλίον, κατάλογος, συλλογή νόμων και θεσπισμάτων των αυτοκρατόρων, π.χ. *Κώδηξ Θεοδοσιανός*, *Κώδηξ Ιουστινιανός*, ο οποίος και καθ' υπεροχήν *Κώδηξ* λέγεται. *Επί Ναπολέοντος του Αυτοκράτορος συντάχτηκαν εις την Γαλλίαν πολλαί συλλογαί νόμων ή κώδηκες*: ο πολιτικός (ναπολεόντειος), ο περί των πολιτικών αγωγών, ο εμπορικός, ο εγκληματικός, ο περί των ποινών, οι οποίοι έγιναν δεκτοί και από τον βασιλιά Λουδοβίκο ΙΗ' και εφαρμόζονται στη Γαλλία, πλην κάποιων κεφαλαίων του πολιτικού κώδηκος.

ΠΗΓΗ: Παπαδοπούλου Νικολάου, *Ο Εμπορικός Κώδηξ της Γαλλίας...*, Βιέννη 1817, σ. 3.

κώνειον: [ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ] ένα από τα πιο επικίνδυνα δηλητηριώδη φυτά της

Ευρώπης, ο πιο καταστροφικός εχθρός των μαγειρείων μας. Τα φύλλα του μοιάζουν πολύ με αυτά το πετροσέλινου (μαϊδανού) και πολλές φορές φυτρώνουν στους κήπους ανάμεσα σε κείνα. Υπάρχουν τρία είδη αυτού: 1) το μικρόν κώνειον, 2) το κηλιδωτόν κώνειον, 3) το παρυδάτιον κώνειον. 1) Κώνειον το μικρόν: αναπτύσσεται εύκολα στους κήπους, όπως το ζιζάνιο στην γεωργημένη γη. Η ρίζα του είναι πιθαμιαία, δακτυλοπαχής και δυσώδης, ο δε βλαστός του, μήκους 2 ποδών, λεπτότατος. Τα φύλλα του μοιάζουν πολύ με του πετροσέλινου, όμως στην κορυφή είναι πιο μαυροπράσινα και στο κάτω μέρος τους λευκότερα έως στιλπνά. Τα άνθη του λευκά. Όλα τα μέρη του φυτού είναι φαρμακερά. *Τρωγόμενο προκαλεί σκότωση και άλλα σφοδρά αποτελέσματα, γαλανά πρίσματα περί το σώμα, δεινότατους πόνους εις την κοιλίαν και πολλάκις τον θάνατον.* 2) Κώνειον το κηλιδωτόν: το φαρμακερό αυτό φυτό, το οποίο πολλές φορές ξεγελά τους μαγείρους και τις λαχανοπώληδες, που το θεωρούν ως περφύλλιο, πετροσέλινο (μαϊδανό) ή σταφυλίνο (είδος δαυκίου ή κοκκινογούλι), φυτρώνει άγριο σε καλλιεργημένους κήπους και χέρσους αγρούς, σε λιβάδια, λεωφόρους και τάφρους. Η ρίζα είναι σχεδόν ισοπαχής με αυτή του σταφυλίνου, ζαρωμένη, ινώδης και λευκοκίτρινη. Μυρίζει όπως και του σταφυλίνου. Ο βλαστός του γίνεται 3-4 πόδες ψηλός, δακτυλοπαχής, ομαλός και στρογγυλός, εσωτερικά κοίλος και πολύοζος και στο κάτω μέρος κόκκινος, ραντισμένος με πολλές αιματόχρους κηλίδες. Τα φύλλα του είναι παρόμοια με αυτά του μεγάλου πετροσέλινου, μυρίζουν όπως ο σταφυλίνος, έχουν ομοίως κοκκινοκηλιδωτούς καυλίσκους και στην κορυφή στιλπνό μελανοπράσινο χρώμα. Ανθίζει τον Ιούλιο και Αύγουστο με άνθη λευκά. Αυτό είναι το πολυθρύλητο κώνειο των παλαιών με το οποίο θανάτωναν τους κακούργους. Στα χέρια όμως έμπειρων γιατρών αποτελεί σήμερα δραστικότατο ιατρικό. 3) Κώνειον το παρυδάτιον: το φαρμακερότατο αυτό ιατρικό φυτό φυτρώνει σε χαράδρες, τέλματα, υδατώδεις λειμώνες. Ο βλαστός του αυξάνει πάνω από 4 πόδια. Είναι ανοιχτοπράσινος, έχει εντομές και στο σημείο της ρίζας του παχύτητα έως 2 δακτύλων. Εσωτερικά είναι κοίλος και λευκός. Τα φύλλα του είναι πλατιά και ανθίζει τον Ιούλιο και τον Αύγουστο με λευκά άνθη. Η ρίζα του, που είναι αρκετά μεγάλη, περιέχει το περισσότερο φαρμάκι και την άνοιξη και το θέρος γίνεται πλατιά και γονατώδης, όπως του σέλινου, το φθινόπωρο μακριά, σχεδόν σαν του σταφυλίνου, γι' αυτό και οι χωρικοί πολλές φορές απατώνται θεωρώντας τη ως αγριοσέλινο ή σταφυλίνο και την τρώνε. Οι ρίζες του είναι στο εσωτερικό λευκοκίτρινες και όταν κόβονται φαίνονται σε αυτές πολλά κοιλώματα.

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Μανουήλ και Κυριακού, *Εικονολογία παιδική...*, τόμ. 3, Βιέννη 1811, σ. 1-2.

κωνικαί τομαί: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] είναι οι εξής 4: α) Κύκλος, που προκύπτει αν κώ-

νος ΑΒΔ τμηθεί από επίπεδο παράλληλο προς την βάση του κώνου. β) Παραβολή, που προκύπτει αν κώνος ΑΔΒ τμηθεί από επίπεδο παράλληλο προς μία πλευρά (γενέτειρα) ΑΒ. γ) Υπερβολή. δ) Έλλειψις.

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία μαθηματικών...*, τόμ. Β', Μόσχα 1799, σ. 81 - 84.

Κωνσταντινούπολις: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] λέγεται και Βυζάντιον, πόλη της Ευρωπαϊάς Τουρκίας, έδρα του βασιλείου του Σουλτάνου. Κατέχει μεγάλη έκταση που καλύπτεται από κακοκτισμένα οικοδομήματα. Οι δρόμοι της είναι στενοί, άσχημα στρωμένοι και ακάθαρτοι. Οι αξιολογότερες οικοδομές της βρίσκονται στα παραθαλάσσια. Το παλάτι του Σουλτάνου βρίσκεται στο παλαιό Βυζάντιο. Από τα 500 ζαμιά (τζαμιά) της το πιο αξιόλογο είναι ο ναός της Αγίας Σοφίας. Άλλα αξιοθέατα είναι το Ατμειδάν (Ιπποδρόμιο), οι 7 πύργοι, τα μεγάλα χάνια, τα 150 μεγαλοπρεπή λουτρά, οι υπόγειες κατοικίες που ονομάζονται *χιλναι μιά κολώναι*, οι υδραγωγοί της. Κατοικείται από Γραικούς, Αρμένιους, Εβραίους. Στην Κωνσταντινούπολη οι *πυρκαϊές αφανίζουν τις οικοδομές και η πανώλη την ανθρωπότητα*.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνοψις επιστημών δια τους πρωτοπείρους...*, Βιέννη 1819, σ. 127.

Λαμπραδόρος: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] χερσόνησος περικυκλούμενη υπό των υδάτων του Γουτσώνος (Κόλπος Χάντσον), του Ατλαντικού Ωκεανού και της Κανάδας (του Καναδά). Θεωρείται κτήση αγγλική, αν και στα παράλιά της ζουν λίγοι Ευρωπαίοι, ενώ στα ενδότερα Εσκιμώοι. (σημ.: χερσόνησος του Λαμπραδόρ.)

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Κυριακού, *Σχολαστική Γεωγραφία...*, Βιέννη 1808, σ. 451.

λαμπυρίς η Αμερικανή: [ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ] έντομο υμενόπτερο και κατά μέγεθος μεσαίο. Βρίσκεται σε τόπους θερμούς και μάλιστα στη Μεσημβρινή Αμερική. Έχει ωραίο και ποικίλο χρωματισμό. Η μεγάλη κοίλη και σαλπινγοειδής προβοσκίδα της λαμπυρίζει τη νύχτα τόσο, ώστε οι Αμερικανοί τη μεταχειρίζονται στις οικίες τους αντί λύχνου, οι δε νυκτοπόροι ως φανό, δένοντάς την στα πόδια τους ή σε κάποια ράβδο. Τρέφεται με άνθη και είναι παντελώς αβλαβής. Ανήκει στα αξιοσημείωτα έντομα.

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Μανουήλ και Κυριακού, *Εικονολογία παιδική...*, τόμ. 1, Βιέννη 1810, σ. 1-2.

Λεβύη ή Αφρική: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] χερσόνησος που διαχωρίζεται σε δύο ίσα μέρη από τον Ισημερινό. Το εσωτερικό τμήμα της δεν είναι τόσο πολύ γνωστό όσο τα υπόλοιπα τρία μέρη του κόσμου, δηλαδή η Ευρώπη, η Ασία, η Αμερική. Βρισκόμενη στη διακεκαυμένη ζώνη έχει υπερβολική θερμότητα. Τα άκρα της, καρποφόρα παρὰ-